

RİZE KETENLİ KÖYÜ AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR
CONTRIBUTIONS TO THE COMPILATION DICTIONARY FROM THE DIALECT
OF RİZE KETENLİ VILLAGE

GÜL YILMAZ ÇAL

Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Assoc. Prof. Dr., Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature

ORCID No: 0000-0002-2867-5371.

AYŞE ALTUNSU

Doktora öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Phd. Students, Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature

ORCID No: 0009 - 0003 - 1609 - 542X.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-8, Haziran- June 2024 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 10.06.2024

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 29.06.2024

Sayfa-*Pages*: 58-89.

Atıf/Citation: Yılmaz Çal, Gül; Altunsu, Ayşe (2024), “Rize Ketenli Köyü Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 5/1: 58-89.

RİZE KETENLİ KÖYÜ AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR¹

Dr. Öğretim Üyesi Gül YILMAZ ÇAL²

Ayşe ALTUNSU³

Özet

Dil üzerine yapılan çalışmalardan biri de söz varlığı alanı ile ilgili yapılan çalışmalardır. Gerek Ölçünlü Türkçenin söz varlığı ile ilgili yapılan çalışmalar, gerekse ağızlar üzerine yapılan söz varlığı çalışmaları Türklerin tarih boyunca ne ile meşgul oldukları, neyi önemsedikleri ve hangi milletlerle ne tür ilişkiler kurduklarını ortaya koymaktadır. Türkçenin tarihi geçmişine bir köprü olan ağızlar üzerine yapılan temel ve kapsamlı ilk çalışma *Derleme Sözlüğü*'dür. Çalışmanın yapıldığı dönemin teknolojik imkânları ve şartları göz önünde bulundurulduğunda, ayrıca gelişim ve değişiminin ölçünlü dilde olduğu gibi devam ettiği dikkat edildiğinde ağızlar üzerine yapılan çalışmaların dil alanında yapılan çalışmalara önemli katkılar sunacağı ortadadır. Bu bağlamda Rize Ketenli Köyü söz varlığı üzerine bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda söz konusu ağız bölgesinde yaygın olarak kullanılan ancak *Derleme Sözlüğü*'nde Rize ağzında kullanıldığına dair bir veri olmayan, *Derleme Sözlüğü*'nde hiç bulunmayan ya da *Derleme Sözlüğü*'nde farklı sesletim ve anlamda yer alan kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Tarafımızdan yapılan derlemeler sonucunda elde edilen bu söz varlığı unsurları isim, fiil, sıfat, zarf, bağlaç, edat ve ünlem olmak üzere yedi başlıkta incelenmiştir. Bu çalışma ile *Derleme Sözlüğü*'ne katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağız, Söz varlığı, Rize ağzı, Derleme Sözlüğü.

CONTRIBUTIONS TO THE COMPILATION DICTIONARY FROM THE DIALECT OF RİZE KETENLİ VILLAGE

Abstract

One of the studies on language is the studies on the field of vocabulary. Both the studies on the vocabulary of Standard Turkish and the vocabulary studies on dialects reveal what Turks have been busy with throughout history, what they have cared about and what kind of relations they have established with which nations. The first basic and comprehensive study on dialects, which is a bridge to the historical past of Turkish, is the Derleme Dictionary. Considering the

¹ Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Gül Yılmaz Çal danışmanlığında Ayşe Altunsu tarafından Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak hazırlanan “Rize Ketenli Köyü Ağzında Kavram Alanları ile İlgili Söz Varlığı” adlı tezden hareketle hazırlanmıştır.

² Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Rize. ORCID No: 0000-0002-2867-5371.

³ Doktora Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Rize. ORCID No: 0009 - 0003 - 1609 - 542X.

technological possibilities and conditions of the period in which the study was carried out, as well as the fact that the development and change continues as in the standard language, it is obvious that the studies on dialects will make important contributions to the studies in the field of language. In this context, a study was conducted on the vocabulary of Rize Ketenli Village. As a result of this study, it was determined that there are words that are widely used in the dialect region in question, but there is no data in the Derleme Dictionary that they are used in the Rize dialect, they are not included in the Derleme Dictionary at all, or they are included in the Derleme Dictionary in different pronunciation and meaning. These vocabulary elements obtained as a result of the compilations made by us are analysed under seven headings: noun, verb, adjective, adverb, conjunction, preposition and interjection. With this study, it has been tried to contribute to the Derleme Dictionary.

Keywords: Dialect, Vocabulary, Rize dialect, Compilation Dictionary.

Giriş

Rize ili ağızları, Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalarda Kuzeydoğu grubu ağızları içerisinde ele alınmıştır. *Ahmet Caferoğlu*, Rize ve Trabzon, Trabzon'a bağlı Akçaabat ile Vakfikebir ilçeleri, Giresun ve Ordu olmak üzere Kuzeydoğu Karadeniz Bölgesini, belirlemiş olduğu farklı ağız özellikleri neticesinde üç grupta toplamaktadır. Bu üç grup içerisinde Ketenli köyü ağızı, Caferoğlu tarafından Trabzon ile birlikte birinci bölgeyi oluşturan Rize yöresi ağızları içerisinde yer almaktadır (1946: XIII).

Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması adlı eserinde Leyla Karahan (2014: 97-98), kuzeydoğu grubu içerisinde Rize ve Trabzon illeri ile Hopa, Arhavi, Borçka ilçelerini almıştır. Bu grup daha sonra kendi içerisinde üç alt gruba ayrılmıştır. Ketenli köyünün bağlı olduğu Rize'nin merkezi; bu gruplar içerisinde Trabzon ili, Kalkandere, İkizdere, Büyükköy ilçeleri ve Rize'nin beldesi olan Gündoğdu ile birlikte birinci grupta yer almaktadır.

Rize ili ağızları kapsamında yapılan çalışmalar diğer Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalara göre daha sınırlıdır. Bu kapsamda yapılan tez çalışmaları bir doktora, dört yüksek lisans tezinden oluşmaktadır. Ayrıca Rize ağızı ile ilgili makale ve bildiri çalışmaları da vardır.⁴

Rize ağızı üzerine müstakil ilk çalışmayı yapan *Turgut Günay* Rize yöresi ağızlarını beş ağız bölgesine ayırmıştır: Rize-Merkez, merkeze bağlı Gündoğdu beldesi, Güneysu, Kalkandere, İyidere, İkizdere, İkizdere'ye bağlı Güneyce, Derepazarı, Çayeli'ne bağlı Büyükköy *birinci ağız*

⁴ Çiğdem Usta, "Rize Ağızında ed-e Kullanımı ve -n-, -t- Eklerinin Pekiştirme Fonksiyonu Üzerine", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 17/35 (2023): 231-244; Serap Ekşioğlu, "İşlevsel Bağlamıyla Rize Ağızındaki Ünlemler", *Karadeniz Araştırmaları*, 20/80 (2024): 871-893; Gül Yılmaz Çal, "Türk Kültüründe Kuşlar Bağlamında Atmacacılık Geleneği ve Rize Ağızındaki İzleri", XI. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 16-18 Ekim 2019 Samsun, ed. Serkan Şen, Mediha Mangır, (Samsun: 2019): 927-940.

grubu; Çayeli ilçe merkezi ve yakın çevresi *ikinci ağız grubu*; Çamlıhemşin ilçesi ve buraya bağlı Hemşin *üçüncü ağız grubu*; Çayeli ilçesine bağlı Kaptanpaşa (Senoz) ve buranın köyleri *dördüncü ağız grubu*; Pazar, Ardeşen, Fındıklı ve Artvin iline bağlı Hopa, Arhavi ilçeleri *beşinci ağız grubunu* oluşturmaktadır (2003: 28-29). Bir doktora çalışması olan bu eserde; giriş, inceleme, metin ve sözlük olmak üzere dört bölüm bulunmaktadır. Giriş bölümünde; Rize ilinin tarihi, coğrafyası, sosyo - kültürel durumu ve folkloru hakkında bilgi vermenin yanı sıra; yörede konuşulan Türkçenin sınırları ile Rize ağzının Ölçünlü Türkçeye⁵ Anadolu ağızlarından farklı yönleri ortaya koyulmuştur. İkinci kısımda; Rize ilinin farklı yörelerinde yaşayan 57 kişi ile yapılan derleme metinleri üzerinden Rize ağzının ses ve biçim bilgisi ele alınmış ve incelenmiştir. Üçüncü bölümde derleme metinleri, son bölümde ise sözlük kısmı yer almaktadır (Günay: 2003: 11-12).

Rize ağızları hakkında hazırlanan dört yüksek lisans tezinden birincisi, 2002 yılında *Serkan Pehlivan* tarafından hazırlanan *Rize Hemşin Ağzı* adlı çalışmadır. Bu çalışmada Hemşinli 23 kaynak kişi ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerden hareketle Hemşin ağzının ses ve şekil özellikleri ortaya koyulmuştur.

Osman Kuyumcu tarafından 2006'da yapılan ikinci çalışma, *Türkçenin Hemşin Ağzı* adıyla hazırlanmış olan yüksek lisans tezidir. Bu tezde 50'nin üzerindeki kaynak kişiyle Rize'nin Ardeşen, Çamlıhemşin, Pazar ilçelerine bağlı "Hemşin" kökenli olduğu iddia edilen köylerden derleme yapılmıştır. Bunun sonucunda Hemşin ağzının Ölçünlü Türkçeden ayrılan ses ve şekil özellikleri tespit edilmiştir.

Diğer bir çalışma, 2018 yılında *Sedat Maldar* tarafından hazırlanmıştır. *Çağdaş Kıpçak Lehçelerinin Ortak Sesleri ve Ses Olaylarının Trabzon, Rize ve Artvin Ağızları ile Karşılaştırılması* isimli bu yüksek lisans çalışmasında Rize ağzındaki tarihî Türk lehçelerinden Kıpçak Türkçesinin izlerinin tespit edilmesi ve tarihî zeminde değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Bu tezlerin sonuncusu ise yine 2018 yılında *Ebru Sarıahmet* tarafından yapılan *Rize Çamlıhemşin Ağzı* adlı yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada derlemeler sonucunda elde edilen verilerle Çamlıhemşin ağzının ses ve şekil özellikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada Rize ilinin Merkez ilçesine bağlı Ketenli Köyü ağzına ait söz varlığı soruşturma yöntemiyle derlenen metinler üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın evreninin Ketenli Köyü olarak belirlenmesinde makale yazarlarından birinin memleketi olması da etkili olmuştur. Derlemelerin yöre ağzı konuşuru tarafından yapılmasının, bölgede kullanılan ve ölçünlü dil ile *Derleme Sözlüğü*'nden farklılık gösteren söz varlığı unsurlarının tespitini kolaylaştıracağı düşünülmüştür.

⁵ Çalışma boyunca "Ölçünlü Türkçe" ifadesi "Ölçünlü Türkiye Türkçesi" için kullanılmıştır.

Tespit edilen kelimeler, derlenen metinlere bağlı olarak söz dizimi içerisindeki görevlerine göre isim, fiil, sıfat, zarf, bağlaç, edat ve ünlem olmak olarak incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken Ölçünlü Türkçede kullanılan kelimelerin yöre ağzında kullanımları, bu biçimi nasıl aldıkları kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. Tespit edilen unsurların gösterdiği ses olayları çalışma kapsamı dışında tutulduğundan her kelime için ayrıntılı açıklama yapılmamış; ancak yer yer ses olayları üzerinde durulan örnekler olmuştur.

Bahsi geçen yörede yapılan derlemeler sonucunda elde edilen söz varlığı, internet ortamındaki *Derleme Sözlüğü* (URL 1, ET: 03.04.2024) ile karşılaştırılmış, Bu karşılaştırma sonucunda; Rize Ketenli köyü ağzında yer alıp *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmadığı tespit edilen kelimeler; ekler kısmında *Derleme Sözlüğü*'nde Olmayıp Rize Ketenli Ağzında Olan Kelimeler, *Derleme Sözlüğü*'nde Olup Rize Ağzı İşaretlenmeyen Kelimeler, *Derleme Sözlüğü*'nde Olup Rize Ketenli Ağzında Anlamı Farklı Olan Kelimeler⁶ olarak üç başlıkta listelenmiştir. Belirlenen söz varlığı bu başlıklar altında alfabetik sıra gözetilerek sözlük formatında verilmiş, yörede farklı sesletimlerle kullanılan kelimeler tek bir madde başında toplanmış, ayrı bir madde olarak yazılmamıştır. Kelimeler tanımlanırken tespit edilen unsurların yöre ağzında hangi kelime türü olarak kullanıldıkları *is.* (isim), *f.* (fiil), *sf.* (sıfat), *zf.* (zarf), *ed.* (edat), *bağ.* (bağlaç) ve *ünl.* (ünlem) olarak kısaltmaları ile verilmiş, ayrıca her kelime için tanık cümle yazılmıştır.

1. Tespit Edilen Kelimelerin İncelenmesi

Rize ili Merkez ilçeye bağlı Ketenli köyünde kırk dokuz kişi ile yapılan görüşmeler sonucunda soruşturma yolu ile derlenen metinlerden kelime tespiti yapılmış ve ölçünlü dilden ayrılan farklı özellikte dört yüz elli üç kelime olduğu tespit edilmiştir.

1.1. İsim

Derlenen unsurların üç yüz on iki tanesi isimdir ve bunlardan bir tanesi ise birleşik isim özelliği göstermektedir. Bu kelimelerden *barağa, boşlama, gelgür, içlük, itmiş, kitli, kúflet, kúlluk, lámberi, lükús, masure / masuri, mayasil, persa, puşkül / puşkül, sebep, seçe, sígran / sirgan, şayit, torpi, tükân, ust, yiğne, zerdava, zükân / züçan* gibi kelimeler Ölçünlü Türkçede kullanılan kelimelerin birtakım ses olaylarına uğramış biçimleridir. Örneğin *gelgür* kelimesi tonlulaşma ve ünlü yuvarlaklaşmasına, *içlük, puşkül* ünlü kalınlaşmasına, *kitli* hece düşmesine, *kúflet* göçüşme ve ünlü kalınlaşmasına, *kúlluk* ünlü kalınlaşmasına, *lámberi, lükús* ünlü türemesine, *masure, mayasil* ünlü incelmesine, *persa* ünlü düşmesi, incelmeye ve genişlemesine, *sebab* tonlulaşma ve ünlü kalınlaşmasına uğrayarak, ölçünlü dildeki kullanımından farklılaşarak ağız söz varlığında yer almıştır.

⁶ Bu başlık altında hem *Derleme Sözlüğü*'nde Rize ağzı için işaretlenmiş; ancak farklı ya da daha dar anlam verilmiş kelimelere hem de Rize ağzı için işaretlenmemiş; ancak *Sözlük*'te diğer ağızlar için farklı anlamlarla verilen kelimelere yer verilmiştir.

Ferman, istavrit, maki, şilt, zülüf kelimeleri ise Ölçünlü Türkçede olduğu gibi yöre ağzında da kullanılmakta; ancak farklı anlamlara gelmektedir.

Çayir, cılavli, deġenek, duşkın, ebedilük, ġezep, şamandura, tahtaravalli, tenta kelimeleri ise ses olayları nedeniyle ölçünlü Türkçeden farklı söyleyişle ve farklı anlamlarda yöre ağzında kullanılmaktadır. Örneġin *çayir kelimesi* yarı sızıcılaşma⁷ ve ünlü incelmesine, *cılavli* yarı sızıcılaşma, ses türemesi ve ünlü incelmesine, *deġenek* ünlü türemesine, *duşkın* ünlü kalınlaşması ve tonlulaşmaya, *ebedilük, tahtaravalli, tenta* ünlü kalınlaşmasına, *ġezep* sızıcılaşmaya, *şamandura* ünlü yuvarlaklaşmasına uğramışlardır.

Aptes, çiban, dakka, hersli, k̡ari, kitli, loby, mazi, salahana kelimeleri *Derleme Sözlüğü'*nde mevcuttur; ancak Rize ağzında kullanıldığına dair bir açıklama yapılmamıştır.

Arişak, çaçel, çari, çeşan, çih̡a, çofa, çupuri, deġenek, duduli, hayin, kopeli, kukuli, kunc̡i, likapa, manca, muşi, peçi, roka, rokopi, tavara, yumurcağ kelimeleri ise *Derleme Sözlüğü'*nde Rize ağzı için işaretlenmiş; ancak tarafımızdan yapılan derlemede farklı ya da daha geniş anlamlarıyla karşılaşılmıştır. Örneġin *çih̡a* kelimesi, Günay tarafından yörede derlenmiş ve “saksığan” (2003: 314) anlamıyla verilmiş, yanına da bir soru işareti koyulmuştur. Tarafımızdan yapılan derlemede ise kelime “alakarga” anlamıyla tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler⁸ sonucunda *saksığan* ile *alakarganın* aynı kuşlar olmadığı ve bu nedenle *çih̡a* kelimesinin anlamının “alakarga” olarak verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Derleme sırasında ulaşılan *çofa* kelimesine ise “*Kısa, çok sık bir ot çeşidi, çim.*” anlamı verilmiştir. Aynı kelime *Sözlük*'te “*Otların toprakla birlikte kopması.*” olarak açıklanmaktadır (URL 1, ET: 03.04.2024).

1.2. Fiil

Derlemeler sonucunda elde edilen söz varlığı içerisinde seksen dokuz fiil vardır. Bu fiillerin otuz yedi tanesi ise birleşik fiil özelliği göstermektedir. Birleşik fiil grupları oluşturulurken yöre ağzında *etmek* yardımcı fiili daha çok kullanılmaktadır. Bu yardımcı fiilin

⁷ Turgut Günay, yöre ağzında c ve ç seslerinin özel boğumlanma biçimlerine bağlı olarak önseste yarı sızıcılaşma (/ç/ ve /ç/) görülebildiğini ifade etmektedir. Turgut Günay, *Rize İli Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, (Ankara: TDK Yayınları, 2003), 87.

⁸ Günay'ın saksığan açıklamasından sonra soru işareti koyması, tarafımızdan yapılan derlemede *çih̡a* kuşunun yörede değerli bir kuş olarak ifade edilmesi ve *alakarga* anlamı verilmesi, bölümümüz öğretim üyelerinden Damlanur Küçüküyıldız Gözelce ile konu hakkındaki istişaremiz sırasında Erzurum ağzında *saksığan* için *alacakarga* terimini kullandıklarını ifade etmesi, *alakarga, alacakarga* ve *saksığan* terimlerinin aynı kuş için *Türkçe Sözlük*'te kullanılması gibi nedenlerden ötürü bu terimlerin ve derlenen kelimenin ayrıca araştırılması gerektiği sonucuna varılmıştır. *Alakarga, alacakarga* ve *saksığan* üzerine yapılan incelemede bu kuşların aynı aileden gelmekle birlikte birer alt tür olarak birbirlerinden farklı olduğu tespit edilmiştir. URL 2: https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=tur_arama, URL 3: <https://www.trakus.org/kodsbird/uye/?fsx=2fsdl17@d&tur=K%FC%E7%FC%20karga>, URL 4: https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=2fsdl17@d&tur=Saksa%F0an, URL 5: https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=2fsdl17@d&tur=Alakarga (ET: 03.05.2024). Ayrıca *alakarga* ile ilgili bilgiler incelendiğinde yerel adlandırmaların verildiği kısımda bu kuşa Rize'de *çiğ̡a* denildiği bilgisi de yer almaktadır (URL 5: ET: 03.05.2024). Kaynak kişilere *alakarga* ve *saksığan* görselleri gösterilerek yöre ağzında kullanılan *çih̡a* kelimesinin *alakarga* için kullanıldığı da teyit edilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye Türkçesi ağzlarında *saksığan* için *alacakarga* kelimesinin kullanıldığını, *alakarganın* ise *saksığan* için kullanılamayacağı söylenebilir.

yanı sıra yöre ağzında *olmak, durmak* ve *vermek* fiilleri de yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır.

Fiillerden *açılmak, basmak, boylamak, çitmek, çesmek, çoşmak, daralmak, delilenmek, elişmek, haşlamak, kaldurmak, kaynatmak, kırılmak, kurumak, oğuşturmak, paqlanmak, patlamak, sındurmak, yipranmak* kelimeleri, Ölçünlü Türkçede kullanılan kelimelerin ses ve anlam değişimine uğramasıyla yöre ağzı söz varlığında yer almıştır. Örneğin *açılmak* ünlü incilmesi, *çitmek, çesmek, çoşmak* yarı sızıcılaşma, *elişmek* ünlü genişlemesi, *kaldurmak* ünlü yuvarlaklaşması, *kırılmak* ünlü incilmesi, *sındurmak* ünlü kalınlaşmasıyla, *yipranmak* ünlü incilmesiyle kullanıma girmiştir.

Ölçünlü Türkçede mevcut olan kelimelerin ses olayları ile girdikleri biçimleri olan *bitirmek, bölüşmek, çığnamak, çitmek, fırlamak, ikrâ etmek / ikr etmek, kaşınmak, metetmek, yipranmak* yöre ağzı söz varlığında ölçünlü dildeki anlamları ile kullanılmaktadır. *Bitirmek* ünlü kalınlaşması ve yuvarlaklaşması, *bölüşmek* ünlü genişlemesi, *çığnamak* ünlü kalınlaşması, *fırlamak, kaşınmak* ve *yipranmak* ünlü incilmesi, *ikrâ etmek, metetmek* ünsüz düşmesi, *ikr etmek* büzülmeye yöre ağzı söz varlığında kullanıma çıkmıştır.

Derlenen fiiller arasında yer alan *basmak, işmar etmek, pert olmak, vurmak* ölçünlü dilde kullanıldığı gibi yöre ağzında kullanılmakla birlikte anlam açısından farklılık göstermektedir.

Aşlamak, budarmak, çokmek, çurumak, delilenmek, dişlemek, doymak, paqlanmak, patlamak, tikiilmek, yetmek fiilleri *Derleme Sözlüğü*'nde başka ağızlarda farklı anlamlarla işaretlenmiştir.

Çarçar etmek, çığnamak, düşmek, huylanmak, orkinmek, yaldanmak fiilleri ise *Derleme Sözlüğü*'nde yöre ağzında kullanıldığı anlamıyla verilmiştir; ancak Rize, bu kelimelerde işaretlenmemiştir.

Fiillerden *komşulamak* ve *kestirmek* ise *Derleme Sözlüğü*'nde Rize ağzı için farklı anlamlarla işaretlenmiştir.

1. 3. Sıfat

Derleme sırasında yirmi sıfat tespit edilmiştir. Bu sıfatlardan *aksi, firildak, huyli* kelimeleri Ölçünlü Türkçede mevcuttur. Ses değişimleri ile yöre ağzında kullanıldıkları bu şekilleri alan kelimeler anlam olarak da Ölçünlü Türkçeden farklılık göstermektedir. *Firildak* ünlü incilmesi, *huyli* tonlulaşma ile ünlü incilmesi ve düzleşmesi sonucunda ölçünlü dilden sesletim olarak farklılaşmıştır.

Fırlama, haşeri, hırlı kelimeleri ses değişimi sonucunda Ölçünlü Türkçeden farklılaşarak yöre ağzında kullanılmaktadır. Anlam olarak Ölçünlü Türkçe ile farklılık göstermemektedir. Örneğin *fırlama, haşeri* ünlü incilmesi, *hırlı* tonlulaşma ve ünlü incilmesi ile ölçünlü dilden farklılık göstermektedir.

Harli kelimesi *Derleme Sözlüğü*'nde mevcuttur ve anlamı Rize ağzındaki ile aynıdır; ancak bu kelime için Rize işaretlenmemiştir.

1. 4. Zarf

Yapılan derlemeler sonucunda yöre ağzında yirmi üç zarfa ulaşılmıştır. Bu zarflardan *deyman*, *hemenécéuk*, *serbes* Ölçünlü Türkçede kullanılan *daima*, *hemencecik*, *serbest* zarflarının ses olayları sonucunda ortaya çıkan biçimleridir. *Deyman* kelimesinde ses düşmesi, ses türemesi ve ünlü incilmesi, *hemenécéuk* kelimesinde de ünlü kalınlaşması ve yuvarlaklaşması ile tonlulaşma, *serbes* kelimesinde ise ünsüz düşmesi meydana gelmiştir. Ayrıca *ćuzelcene*, *epeycene*, *eyicene*, *niçun* kelimeleri de ölçünlü dilde kullanılan *güzelce*, *epeyce*, *iyice* zarflarının yöre ağzındaki kullanılan biçimleridir. *Ćuzelcene* zarfında ünlü kalınlaşması ile yarı sızıcılaşma, *epeycenede* yarı sızıcılaşma, *eyicenede* ünlü genişlemesi ve yarı sızıcılaşma, *niçunda* da ünlü kalınlaşması ve yuvarlaklaşması ile yarı sızıcılaşma olmuştur. Ayrıca *ćuzelcene*, *epeycene*, *eyicene*, *deyine* zarflarında kullanılan –nA eki ile ilgili olarak Korkmaz, Eski Türkçedeki –ğına / kına (< kınyā) küçültme ve güçlendirme ekinin yer yer birçok ağızda, zarflarda ses değişmesi ve kaynaşması ile kısalıp –na biçiminde süregeldiğini ifade etmektedir (1999: 165). Bu bağlamda *ćuzelcene*, *epeycene*, *eyicene* zarflarında eşitlik hâl eklerinden sonra kullanılan küçültme ve güçlendirme eki –ne, *deyine* (< de-y-i+ne) zarfında de- fiiline gelen –i zarf fiil eki üzerine gelerek kelimenin anlamında bir güçlendirme eki olarak kullanılmıştır.

“Tam olarak” anlamıyla yöre ağzında kullanılan *eyicene* kelimesi Ölçünlü Türkçedeki kullanımıyla⁹ karşılaştırıldığında kelime başındaki seste ünlü genişlemesi (i>e) olduğu görülmektedir; ancak kelimenin Eski Türkçede kullanımı ve Türk dili tarihi içerisinde geçirdiği değişim ädğü > *eygü > eyü > eyi > iyi (Gülensoy, 2007: 444) dikkate alındığında kelimenin yöre ağzında asıl şeklini koruduğu anlaşılmaktadır.

Deyman kelimesi *Derleme Sözlüğü*'nde farklı iller için Ketenli köyü ağzında kullanılan anlamından farklı bir anlamla bulunmaktadır. *Eyicene* ile *niçun* ise *Derleme Sözlüğü*'nde yöre ağzında kullanılan anlamıyla mevcuttur; ancak Rize ağzı için işaretlenmemiştir.

1. 5. Edat

Yapılan derlemeler sonucunda elde edilen söz varlığı unsurları içerisinde en az tespit edilen kelime türü edattır. (-den) *serep* yapısında yer alan *serep* kelimesi Ölçünlü Türkçede kullanılan *sebeb* kelimesinin birtakım ses olayları yaşaması sonucunda ortaya çıkmıştır. Öncelikle kelimedeki sızıcılaşma sonucunda b>v>h ses değişimi yaşanmış, *shep* biçimini alan kelimedeki /h/ sesinin düşmesiyle ortaya çıkan boşluk /e/ sesinin ikincil bir uzun ünlü halini almasıyla doldurulmaya çalışılmıştır. Bu uzun ünlü de kelime de /r/ sesinin türemesine sebep olmuştur.

⁹ Ölçünlü Türkçede *iyicene* kelimesi kullanılmaktadır. Sözcük ağızlardan ölçünlü dile geçmiştir. *Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 1236.

Talat Tekin, uzun ya da vurgulu olan ünlülerden sonra bir ünsüz türemesinin (genel olarak r, l, n) gerçekleşmesinin olağan olduğunu ifade etmiştir (1975: 232-233). Ahmet Buran da ağızlardaki uzun ünlülerin kısalması durumunda /r/ sesinin türemesinin alıntı kelimelerde de gerçekleşebileceğini dile getirmiştir (Buran, 2013: 189). Bu edat *Derleme Sözlüğü*'nde yoktur.

1. 6. Bağlaç

Tespit edilen söz varlığı içinde az sayıda bağlaç örneği görülmüştür. Bu bağlaçlardan *encami* Arapçadan Türkçeye geçen “enc:amı” kelimesidir. Kelime Ölçünlü Türkçede ünlü kısalması ve düşmesiyle *encam* biçimini almıştır. Yöre ağızında kullanılan *encami* şekli ise yöre ağızında kelimenin asıl şekline bağlı kalınarak kullanıldığını düşündürmektedir. *Meğersam* Ölçünlü Türkçede kullanılan *meğersam* edatının son hecede ünlü kalınlaşması olmasıyla, *yanē* de *yaninin* son hecesinde ünlü genişlemesi olmasıyla ortaya çıkmış bir kullanımdır.

1. 7. Ünlem

Derleme sonucunda en az veriye ulaşılan bir diğer kelime türü de ünlemlerdir. Tespit edilen dört ünlemden iki tanesi Ölçünlü Türkçede kullanılan *hadi* ve *vallahi* ünlemlerinin ses değişimi sonucunda ortaya çıkan biçimleridir. *Hadi* kelimesinde iç seste ses türemesi ve son seste ünlü genişlemesiyle meydana gelmiş ve kelime *hayde* biçimini almıştır. *Vallahi* kelimesinde ise son hece düşmüş ve ilk hecede de ünlü yuvarlaklaşması meydana gelerek *völlä* şeklini almıştır.

Sonuç

Yapılan derlemeler sonucunda Rize Ketenli köyü ağızında *Derleme Sözlüğü*'nde olmayan, farklı anlamlarla olan veya olduğu halde Rize ağızının işaretlenmediği 453 kelime tespit edilmiştir. Bunların 312 tanesi isimdir. Bu isimlerin 282 tanesi “*Derleme Sözlüğü*'nde Olmayıp Rize Ketenli Ağızında Olan Kelimeler” grubuna, 9 tanesi *Derleme Sözlüğü*'nde Olup Rize Ağızında İşaretlenmeyen Kelimeler” grubuna, 21 tanesi ise “*Derleme Sözlüğü*'nde Olup Rize Ketenli Ağızında Anlamı Farklı Olan Kelimeler” grubuna girmektedir.

Bu isimler içerisinde Ölçünlü Türkçede mevcut olan *ferman*, *istavrit*, *maki* gibi kelimelerin yöre ağızında farklı anlamlarla kullanılanlarının yanı sıra *barağa*, *boşlama*, *gelgür* gibi 24 kelime ise geçirdikleri ses olayları sonucunda Ölçünlü Türkçeden farklı sesletimlerle fakat aynı anlamla yöre ağızı söz varlığı içerisinde yerini almıştır. Ayrıca ölçünlü dilde var olan 9 kelime (*çayir*, *çilavli*, *değenek*, ... gibi) hem sesletim hem de anlam açısından ölçünlü dilden farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra 9 isim de (*aptes*, *çiban*, *dakka*, ...) *Derleme Sözlüğü*'nde mevcuttur; ancak Rize ağızında kullanıldığına dair bir açıklama yapılmamıştır. Yöre ağızında kullanılan 21 isim de (*arışak*, *çaçel*, *çari*, ... gibi) *Derleme Sözlüğü*'nde Rize ağızı için işaretlenmiş; ancak kelimelerin anlamlarının derleme sonucunda ulaşılan anlamlardan ya daha dar ya da farklı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca derlenen kelimelerin 43 tanesi de yöre ağızında en az iki en fazla altı farklı sesletimle *-ohtori /ohtovri / oktober / oğtobri / oğtobur / oğtovri piltara /*

piltoro, paraçami / paroçami / pereçami, zimbilaçi / zimilaçi gibi- daha kullanılmaktadır. Bu farklı sesletimler de tespit edilen isim sayısına eklendiğinde derlenen isim sayısı 355'e çıkmaktadır.

Derlenen veri içerisinde yer alan 89 fiilin 72 tanesi “*Derleme Sözlüğü'nde Olmayıp Rize Ketenli Ağzında Olan Kelimeler*” grubuna, 8 tanesi “*Derleme Sözlüğü'nde Olup Rize Ağzında İşaretlenmeyen Kelimeler*” grubuna, 9 tanesi de “*Derleme Sözlüğü'nde Olup Rize Ketenli Ağzında Anlamı Farklı Olan Kelimeler*” grubuna girmektedir.

Bu fiillerden 16'sı (*-açılmak, boylamak, çitmek,...* gibi) Ölçünlü Türkçede kullanılan kelimelerin ses ve anlam değişimi sonucunda ortaya çıkmış biçimleridir. Ayrıca (*bitirmek, bölüşmek, çığnamak... gibi*) 11 fiil de ölçünlü dille aynı anlamda yöre ağzında kullanılmaktadır. Tespit edilen fiiller içerisinde 9 fiil (*aşlamak, basmak, budarmak, ... gibi*) *Derleme Sözlüğü'nde* başka ağızlar için farklı anlamlarla işaretlenmiş; ancak Rize ağzı için bir açıklama yapılmamıştır. Rize ağzının işaretlenmediği 6 fiil (*çarcarc etmek, çığnamak, düşmek, huylanmak, orkinmek, yaldanmak*) ise yöre ağzında kullanıldığı anlamıyla *Derleme Sözlüğü'nde* mevcuttur. *Çomsılamak, kestirmek* fiilleri ise *Derleme Sözlüğü'nde* Rize ağzı için derlenen anlamdan daha farklı bir anlamla işaretlenmiştir. Derlenen 89 fiilin 8 tanesi de yöre ağzında birden fazla sesletimle kullanılmaktadır. Bu sesletimler de *-kamsılamak / komsılamak, paçarışluk etmek / paçaruşluk etmek gibi-* dikkate alındığında derlenen fiil sayısı 97 olmaktadır.

Yapılan derleme sonucunda yöre ağzında kullanılan 20 sıfat tespit edilmiştir. Bu kelimelerden bir tanesi de yörede iki farklı sesletimle kullanılmaktadır. Bu sıfatların 19 tanesi “*Derleme Sözlüğü'nde Olmayıp Rize Ketenli Ağzında Olan Kelimeler*” grubuna, 1 tanesi ise “*Derleme Sözlüğü'nde Olup Rize Ağzında İşaretlenmeyen Kelimeler*” grubuna girmektedir. Sıfatlar içerisinde yer alan *çapula, firildağ, huyli* sıfatlarının Ölçünlü Türkçede kullanılan şekillerinin ses ve anlam değişimi sonucunda ortaya çıktıkları tespit edilmiştir. *Firildağ, fırlama, haşeri, hırlı* sıfatları ise sesletim olarak Ölçünlü Türkçeden farklılık gösterse de anlam olarak aynıdır. *Harli* kelimesi de *Derleme Sözlüğü'nde* mevcuttur; ancak Rize ağzı için işaretlenmemiştir.

Derlemeler sonucunda 23 zarfa ulaşılmıştır. Bu zarfların 19 tanesi “*Derleme Sözlüğü'nde Olmayıp Rize Ketenli Ağzında Olan Kelimeler*” grubuna, ikişer tanesi ise “*Derleme Sözlüğü'nde Olup Rize Ağzında İşaretlenmeyen Kelimeler*” ile “*Derleme Sözlüğü'nde Olup Rize Ketenli Ağzında Anlamı Farklı Olan Kelimeler*” grubuna girmektedir.

Bu zarflardan *deyman, cüzelcene, epeycene, eyicene, hemençecuk* ve *niçun* Ölçünlü Türkçede kullanılan zarfların ses olayları sonucunda ortaya çıkan biçimleridir. Ayrıca *deyman* zarfı, *Derleme Sözlüğü'nde* farklı bir anlamla farklı iller için mevcuttur; ancak tarafımızdan yapılan derleme sonucu elde edilen anlamı ve Rize ağzında kullanıldığına dair bir ifade *Sözlük'te*

yoktur. *Eyicene* ile *niçun zarfları* ise *Derleme Sözlüğü*'nde mevcuttur; ancak Rize ağızı için işaretlenmemiştir. *Deyman* kelimesi de Rize ağızındaki anlamından farklı bir anlamla *Sözlük*'te yer almaktadır.

Edat, bağlaç ve ünlem en az tespit edilen kelime türleri olmuştur. Derlemeler sırasında bir edat, dörder de bağlaç ve ünlem tespit edilmiştir. Bu kelime türlerinin bir kısmı Ölçünlü Türkçedeki kullanımlarının ses olaylarına uğramış ya da ağızın ses özelliklerine göre kullanılan biçimleridir. Tespit edilen tek edat *Derleme Sözlüğü*'nde yer almaz. Bağlaçların iki tanesi "*Derleme Sözlüğü*'nde Olmayıp Rize Ketenli Ağızında Olan Kelimeler" grubuna, birer tanesi ise "*Derleme Sözlüğü*'nde Olup Rize Ağızında İşaretlenmeyen Kelimeler" ile "*Derleme Sözlüğü*'nde Olup Rize Ketenli Ağızında Anlamı Farklı Olan Kelimeler" grubuna girmektedir. Tespit edilen ünlemlerin ikisi "*Derleme Sözlüğü*'nde Olmayıp Rize Ketenli Ağızında Olan Kelimeler" grubuna, iki tanesi ise "*Derleme Sözlüğü*'nde Olup Rize Ketenli Ağızında Anlamı Farklı Olan Kelimeler" grubunda yer almaktadır.

Yöreden tespit edilen söz varlığı örnekleri, sesletim ve anlam bakımından çeşitli yönleri ile ölçünlü dilden farklılaşmaktadır. Bunların bir kısmının yörede tarih boyunca yaşamış toplulukların dillerinin ya da Türkçenin etkileşimde olduğu dillerin kalıntıları olduğu söylenebilir. Ayrıca yöre ağızında Türkçenin tarihî dönemlerinin söz varlığının izlerini de görmek mümkündür. Elde edilen malzemenin bir kısmı *Derleme Sözlüğü*'nde mevcut olduğu halde Rize'nin bu kelimeler için işaretlenmediği tespit edilmiştir. Bir kısmında ise Rize için işaretlenen kelimelerin anlamları ile tarafımızdan yapılan derlemeler sonucunda ulaşılan anlamlar farklılaşmaktadır. *Derleme Sözlüğü* hem tespit edilen anlam farklılıklarının giderilmesi hem de eksik kelimelerin eklenmesiyle daha hacimli bir hâl alacaktır.

Kaynakça

Altunsu, Ayşe (2023). *Rize Ketenli Köyü Ağızında Kavram Alanları ile İlgili Söz Varlığı*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Buran, Ahmet (2013), "Türkiye Türkçesi Ağızlarında -r/-r Türemesi". Bülent Gül (ed.) *Bengü Beläk – Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* içinde (183-192). Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Caferoğlu, Ahmet (1946). *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. İstanbul: Burhaneddin Erenler Matbaası.

Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlerin Köken Bilgisi Sözlüğü A-N*. Ankara: TDK Yayınları.

Günay, Turgut (2003). *Rize İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (1999). “Türk Dilinin Eski Kültür Mirasının Anadolu Ağızlarındaki Devamı”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 1999: 158-167.

Kuyumcu, Osman (2006). *Türkçenin Hemşin Ağzı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Maldar, Serdar (2018). *Çağdaş Kıpçak Lehçelerinin Ortak Sesleri ve Ses Olaylarının Trabzon, Rize ve Artvin Ağızları ile Karşılaştırılması*. Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Pehlivan, Serkan (2002). *Rize Hemşin İli Ağzı*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Sarıahmet, Ebru (2018). *Rize Çamlıhemşin Ağzı*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tekin, Tekin. (1975). *Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: TDK Yayınları.

İnternet Kaynakları

URL 1: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

URL 2: https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=tur_arama (Erişim Tarihi: 03.05.2024).

URL 3: https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=2fsdl17@d&tur=K%FC%E7%FCk%20karga (Erişim Tarihi: 03.05.2024).

URL 4: https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=2fsdl17@d&tur=Saksa%F0an (Erişim Tarihi: 03.05.2024).

URL 5: https://www.trakus.org/kods_bird/uye/?fsx=2fsdl17@d&tur=Ala%karga (Erişim Tarihi: 03.05.2024).

Kaynak Kişiler

Altunsu, C, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 69.

Altunsu, E, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 46.

Altunsu, F, S, (Öğretmen), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 48.

Altunsu, M, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 62.

Altunsu, M, (Öğrenci), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 21.

Altunsu, N, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 43.

Altunsu, N, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 60.

Altunsu, S, (Öğrenci), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 13.

Altunsu, S, (Mevsimlik İşçi), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Kar oğulları mahallesi, 46.

Balcı, A, (İnşaat, Kalebodur Ustası), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 56.

Balcı, C, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 55.

Balcı, E, (Ev Hanımı), 2021, ‘Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar’ Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi 57.

Balcı, E, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 47.

Balcı, E, (Öğrenci), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar”, Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 19.

Balcı, F, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 72.

Balcı, F, E, (Öğrenci), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar”, Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 24.

Balcı, H, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar’ Konulu Görüşme, Ketenli- Balcılar Mahallesi, 49.

Balcı, H, (Çiftçi), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 55.

Balcı, L, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 69.

Balcı, M, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 67.

Balcı, M, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar”, Konulu

Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 59.

Balcı, R, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 47.

Balcı, S, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar”, Konulu Görüşme, Ketenli - Balcılar Mahallesi, 50.

Kar, E, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğuları Mahallesi, 71.

Kar, E, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğuları Mahallesi, 84.

Kar, E, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli- Koşkoşlar Mahallesi, 25.

Kar, E, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli- Karoğulları Mahallesi, 38.

Kar, G, (Öğrenci), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Koşkoşlar Mahallesi, 23.

Kar, Ş, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 69.

Kar, T, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Koşkoşlar Mahallesi, 65.

Koç, M, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” konulu Görüşme, Ketenli - Koşkoşlar Mahallesi, 70.

Koç, M, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Koşkoşlar Mahallesi, 72.

Koç, R, (Öğretmen), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Koşkoşlar Mahallesi, 37.

Koç, Z, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Koşkoşlar Mahallesi, 63.

Yazıcı, A, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 54.

Yazıcı, A, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 73.

Yazıcı, A, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 69.

Yazıcı, B, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar”, Konulu Görüşme, Ketenli - Kar oğulları Mahallesi, 79.

Yazıcı, H, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 75.

Yazıcı, K, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 55.

Yazıcı, K, (Öğrenci), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 16.

Yazıcı, L, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 45.

Yazıcı, M, (Emekli), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar”, Konulu Görüşme’ Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 75.

Yazıcı, M, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 92.

Yazıcı, N, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 57.

Yazıcı, R, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 50.

Yazıcı, S (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 38.

Yazıcı, Z, (Ev Hanımı), 2021, “Ketenli Köyü Ağzında Yer Alan Kavramlar” Konulu Görüşme, Ketenli - Karoğulları Mahallesi, 70.

Extended Summary

The dialects of Rize province are handled within the Northeast group dialects in the studies on the dialects of Turkish dialects of Turkey. Leyla Karahan (2014: 97-98), in his work titled Classification of Anatolian Dialects, included Rize and Trabzon provinces and Hopa, Arhavi, Borçka districts in the Northeast group. This group was then divided into three subgroups within itself. The centre of Rize, to which Ketenli village is connected, is in the first group together with Trabzon province, Kalkandere, İkizdere, Büyükköy districts and Gündoğdu, the town of Rize.

The studies on the dialects of Rize province are more limited than the studies on other dialects of Turkish dialects of Turkey. The thesis studies conducted in this context consist of one doctoral and four master's theses. In this context, it is thought that studies on the dialects of Rize province will contribute to the field.

In this study, the vocabulary of the Ketenli Village dialect of the central district of Rize province was tried to be determined through the texts compiled by the investigation method. The fact that Ketenli Village is the hometown of one of the authors of the article was also effective in determining the universe of the study as Ketenli Village. It was thought that the fact that the compilations were made by the local dialect speaker would facilitate the determination of the vocabulary elements used in the region and differing from the standard language and the Derleme Dictionary.

The identified words were analysed as noun, verb, adjective, adverb, conjunction, preposition and interjection according to their functions in the syntax depending on the compiled texts. While making this analysis, the usage of the words used in Standard Turkish in the local dialect and how they took this form were briefly explained. Since the phonological events shown by the identified elements were excluded from the scope of the study, detailed explanations were not made for each word; however, there were some examples where phonological events were emphasised.

The vocabulary obtained as a result of the compilations made in the aforementioned region was compared with the Derleme Dictionary on the internet (URL 1, ET: 03.04.2024), As a result of this comparison; The words that are found to be in the Rize Ketenli village dialect and not in the Derleme Dictionary; In the appendices section, the words that are not in the Derleme Dictionary but in the Rize Ketenli Dialect, the words that are in the Derleme Dictionary but not marked in the Rize Dialect, and the words that are in the Derleme Dictionary and have different meanings in the Rize Ketenli Dialect are listed under three headings.

The identified vocabulary is given in dictionary format under these headings in alphabetical order, and the words used in the region with different pronunciations are gathered under a single item and not written as a separate item. While defining the words, the word types of the identified elements in the local dialect are given with their abbreviations as is. (noun), f. (verb), sf. (adjective), zf. (adverb), ed. (preposition), lig. (conjunction) and unl. (interjection), and witness sentences are written for each word.

As a result of the compilations, 453 words were identified in the dialect of Rize Ketenli village, which are not in the Compilation Dictionary or have different meanings or are not marked in the Rize dialect. 312 of them are nouns, 89 of them are verbs, 20 of them are adjectives, 23 of them are adverbs, 1 of them is a preposition and four of them are interjections and conjunctions. The identified words were analysed according to whether they are in the Compilation Dictionary, whether the province of Rize is marked for the identified words and whether there is a difference in meaning in the words. As a result of the examination, they were classified as "Words that are not in the Derleme Dictionary but in Rize Ketenli Dialect", "Words that are in the Derleme Dictionary but not marked in Rize Dialect" and "Words that are in the

Derleme Dictionary but have different meanings in Rize Ketenli Dialect".

EKLER

1. Derlenen Kelimeler Listesi

Derleme Sözlüğü'nde Olmayıp Rize Ketenli Ağzında Olan Kelimeler

açdeğer *is.* Çok yiyen veya gözü aç olan kişiler için kullanılmaktadır: "Açdeğer misun? Bütün yemekleri bitür̄ysun."

açılmak *f.* 1. Geminin ya da teknenin sahilden uzaklaşması: "Takała açılı̄y". *f.* 2. Çekingen birinin başkalarıyla kaynaşması, gezmesi: "Açıl biraz açıl. Bu kıada çekingen olma." *f.* 3. Borca girmek: "Bu kıada açıldun, daha duğun olmedi, sora nēdeceksunuz?"

açlanmak *f.* Acıkmak: "Ben çok hayin açlandum."

ağno *sf.* 1. Yabancı. "Bu davranışı ağno adamun yanında ayip öldi." *sf.* 2. Farklı: "Bi ağno yemek olsa da yesek."

ahas etmek *f.* Esnemek: "Buçun çok ahas ettum. Nazar mi değdi bağa."

ağnoz etmek *f.* Esnemek: "Devamli ağnoz ettum, durdum."

ağsi *sf.* Sakar: "Ne kıada ağsi bişesun. Tabağı hemen çirdun."

anağula *is.* Köstebek: "Anağula bizum çayluğa yuva etmişidi."

anağulis etmek *f.* İstifra etmek: "Çayluğa cunes vurunca anağulis etti paçi."

apaskal *is.* Çay toplayan kişinin topladığı yer ile toplamadığı kısım arasındaki sınır: "Habu apaskalumi bitureyim celeçoum."

apsimati *is.* Ateş külünün tozları, kül parçacıkları, kıvılcım: "Apsimati dołdı her taraf." Ateşin bulunduğu yerin etrafının büyük bir kısmı kül parçacıkları ile kaplandı.

arapiyas etmek *f.* Dudakların çatlaması:

"Kalaç havadan dudaklarım arapiyas etti."

ayanlamak *f.* Havanın aydınlanması: "Hava ayanlasun, óyle cidelum."

ayapi *is.* Küçük, yeşil, ciğerli, sulu bir armut çeşidi: "Bu armut, buriya ayapi diye geçer."

aykiri *is.* Dik yol, bayır: "Habole aykiri cidrum ben, siz cidun."

azina *is.* Toprağa bir şeyler ekmek için kullanılan; düz, yemyeşil, dere kenarlarında bulunan; sulak tarla: "Eşçiden o tarlaya azina derduk."

azopo *zf.* Çok az, azıcık: "Sútlidan azopo ye, bağ nasi olmiş?"

bambi *is.* Şişman: "Benum oğlum kuçukken çok bambiydi."

barağa *is.* Uzak yerlerden çay bezini çeken teleferiğin bazı parçalarının olduğu küçük beton veya tahta kulübe: "Çay mağasini barakaya koydum, alun oni."

barotluk *is.* Tüfeği doldurmak için içerisine barut veya kurşun koyup kullanılan, bele takılan ağaç yapımı araç: "Darniye eski bi barotluk varidi, nerede o?"

bihov/bihova *zf.* Birazcık, biraz: "Bihov oturun da.", "Bihova dinlenun uşakla"

bihovaya *zf.* Hemen, hemencecik: "Hāuni coriy misun? Bihovaya bi çay sepeti nasi topladi?"

bilşaga *zf.* Ters, kötü: "İşlerum bilşaga citti."

birazopo *zf.* Çok az, birazcık: "Birazopo al habundan da."

birlik *zf.* Bir hane içerisinde aile ile bazı akraba üyelerinin beraber yaşaması: "Biz kaynanam,

- eltime 10 sene birliük yaşaduk.”
- bitirmek** *f.* **1.** Yormak: “Habu uşak var ya hepten biturdi oni.” *f.* **2.** Mahvetmek: “Kocam olâcak adam biturdi beni biturdi.”
- bodaqali** *is.* Ağaçların yüksek kısımlarında yer alan meyveleri almaya yarayan uzun saplı toplama aracı: “Bodaqaliyi bi ver da, habu armutları bi topliyayim.”
- bôlaşmak** *f.* **1.** Kirlenmek: “Uzerlerumuz hep bôlaşti dún éce patıka yoldan céluken.” *f.* **2.** Hastalığın veya saçta meydana gelen bitin başkasına geçme durumu: “Gribi bôlaşturdun bağa.”, “Okuldan paçıya bit bôlaşti.” *f.* **3.** İstmeden birşeye karışmak: “Onun suçına ben da bôlaştum.”
- boşlama** *is.* İki ırmak arası: “Tam boşlamanun oriya éordum bi ilan.”
- boylamak** *f.* Ulaşmak, varmak: “Şiniye kada çarşiyi boylamıştu.”
- bozcér/bozger** *is.* Ormanlık alan: “Bezum yuvarlandı bozcérden aşā.”
- budarmak** *f.* Ağacın dallarını kesmek: “Çıktuk, budarduk fambur ağacini.”
- buğrem** *is.* Demirden yapılmış su borusu: “Eskiden bizum bu çoye demirden yapılmış su borusina buğrem denulidi.”
- burme / bolme** *is.* **1.** Evin bir bölümü, oda, ahşap evlerin oda bölmeleri: “Kabaqları ya cetu burmeden.” *is.* **2.** Yatak odası: “Uşakopoları bolmeye yaturdum.”
- çaçara** *is.* Çok konuşan kişiler için ifade edilmektedir: “Televizyondaki çaçaraları dinleyrum.”
- ćadoloz** *is.* **1.** Kötü: “Onun kaynanasi çok ćadolozidi.” *is.* **2.** Gözü açık, çok konuşan kişi: “Ćadoloz nēdeysun?”
- çahçapuris** *is.* Yaygara. “Óyle kizdiki bi çahçapuris çekti bağa.”
- çahuli** *is.* Birbirine karışmış saç: “Saçların oldi hep çahuli.”
- çahumi** *is.* Saç, ip, yumak vb. şeylerin karışması, birbirine dolanması: “İple óyle dolandiki, nahra çahumi gibi oldi.”
- çaqum** *is.* Örumcek ağı: “Çay tamisunun úzerine çaqum var, bozmani.”
- çambi** *is.* **1.** Saç örgüsü: “Gel, saçlarıni çambi edēm.” *is.* **2.** Taze mısırın kabuklarının birleştirilip düğümlendiği şekil: “Çambiledüğüm misirlari nere kodun?”
- çapula** *sf.* Konuşkan: “O çapula ağzi hiç susmāy.”
- çatalıça** *is.* Bir kuş çeşidi: “Buçun çatalıça yaçaladum.”
- çayir** *is.* **1.** Çay tamilerinin¹⁰ bir arada bulunduğu yer, çay topluluğu, çay arazisi: “Çayiri Ćurcilere toplattuk.” *is.* **2.** Bahçe: “Çayirdan biraz ot ettum, hayin yorulđum.”
- çeğer** *is.* Ciğer: “Sebilere oğleyin çeğer kizarttum.”
- çeğliça** *is.* Bir ot çeşidi: “Buçun yaptüğüm otların içine hep çeğliça varidi.”
- ćennetuqa** *is.* Yaka kısmında kırmızı renk olan bir kuş çeşidi: “Ağaçtaki ćennetuqaya baqsana.”
- çeremit** *is.* Kiremit: “Ruzcardan sizun çatinun çeremitleri hep kirildi.”
- çesmek** *f.* Sütün veya ayranın bozulması: “Dolaba koyduğüm sūt çesti.”

¹⁰ tami: Bir ocaklık çay bitkisi, çay kümesi. Günay, *age.*, s. 333.

çevdo *is.* Ciddiyetten yoksun, laubali:

“Emicemun damatlarının hepisi çevdodu.”

çipkir *is.* Gevşek, sağı solu belli olmayan:

“Ahmet’un uşakları çok çipkırdı.”

çiçi durmak *f.* Yaranın iyileşmesi: “Yaram çiçi durdı.”

çifut *is.* Yaramaz çocuk: “Hau çifuta bak da, çifutluk yapma.”

çifutluk *is.* Yaramazlık: “Hau çifuta bak da, çifutluk yapma.”

çığçirina *is.* Çok küçük bir kuş çeşidi: “Dün darniye bi tane çığçirina elmişidi.”

çikar *is.* Bir ağaç türü: Sizun arazilere hep vardu çikar.”

çilavli *is.* Kesici aletlerin biletilmiş şekli: “Habu tağraya bi çilavli ver da.”

çiliğani *is.* Et haşlaması: “Yarun ya bi çiliğani ede da, yiyelum.”

çipin *is.* Bazı bölgelerde çiftin olarak anılan sarı renkli, güzel kokulu yaban gülü. Bu çiçek; *çiftin çiçeği*, *çifin gülisi* olarak da ifade edilmektedir: “Bućun çaydan sora birazopo çipin toplayalum da; baĺkona, masaya koyaruk.”

çirihta *is.* Un, su, tuz ile hazırlanan akışkan bir hamurun parça parça dökülerek yağda kızartılması ile elde edilen yiyecek, krep: “Çirihta yapām mi size?”

çirka *is.* Taş kırma aleti: Alet dolabına varidi çirka, nēttunuz oni?”

çiroli *is.* Kefal balığının küçüğü: “Dereye tuttuk hep çiroli.”

çişon *is.* Boz renkli göçmen kuş: “Bu aylā çişon mevsimidü.”

çişona *is.* Ağaçların gövdesine sarılan ya da çaylıklara dolanan bir ot, sarmaşık: “Bu

çayluğı çişona kapladı hep.”

çita *is.* 1. İnce tahta: “Yok mi çitanuz? Tutuşturalum onıa. *is.* 2. Küçük balık: “Bu yırmahta hep çita var.”

çitmek *f.* 1. Ölmek: “Bi anda çitti.” *f.* 2. Yürümek: “Ben habu yoldan çiderum.” *f.* 3. Geçmek: “Ordan çidebilusun.”

çiyam *is.* Henüz olgunlaşmamış meyve, ham: “O meyvele yenilmezle, çiyamdu hep.”

çomuğ *is.* Kemik: “Sarmaya çomuğ kodun mi? çuzel olu.”

çoşmak: *f.* 1. Eğlencenin dozunu kaçırmak: “Nişana bizum taraf çoşti.” *f.* 2. Mutluluktan havalara uçmak: “Elif, haberi duyinca çoşti.” *f.* 3. Bir dere veya akarsunun çok yağmur sonrası taşma durumuna gelmesi, çok şiddetli akışa sahip olması: “Dere bućun çoşti, çordun mi?” *f.* 4. Tarladaki ya da bahçedeki sebze topluluklarının veya meyve ağaçlarının bereketlenmesi, çoğalması: “Laħanaħarum çoştile, bu kiş laħanaya doyaćauk.”

çözama/közama *is.* İneğin idrarının biriktiğı yer: “Aħirun çözamasini bi boşalt da.”

çuis etmek *f.* Vücutta yanan veya kesilen bir yerin ağrı sonucu sızlaması: “Ellerum ĥayin çuis ediy.”

çumbulemek *f.* Cimciklemek: “Paçiyi çumbulema ulā.”

çumuşi *sf.* Yumak hâlinde olan şey: “Oıtayi attuğ cibi bir çumuşi baluğ tutti.”

çuncuri/çuncurida *is.* Küçük, çok fazla ısırın, ince sinek çeşidi: “Akşam üzeri çayluğa çok çuncuri varidi.”

çuruşi *is.* Çayın en küçük, tam büyümemiş hâli, çay filizi: “Çuruşinin çilosı olmiş 4 bin tl.”

çuzelcene *zf.* Güzelce: “Evi çuzelcene temizle,

- hemi çizum?"
- darılmak** *f.* 1. Sıcak havadan bunalmak: "Buçún hava çok sicak, hayin daraldım." *f.* 2. İncelmek: "Senun belún çok daralmış."
- darni** *is.* Evlerde çatının alt kısmına verilen isim, ev ve çatının ortası, çatı katı: "Kabaqlari cit darnidan al."
- dedeқа** *is.* Dedecik: "Dedeқа nasilsun?"
- degere** *is.* Zayıf: "Oldun bi degere."
- değnek** *is.* 1. Baston, baston işlevi gören uzun sopa: "Değneğumi ya cetu bağa." *is.* 2. Oklava: "Değneğun var mi?"
- deyine** *zf.* Diye: "Çayluğa citmedum deyine kizdile bağa."
- didali** *is.* Zayıf: "Oldun hepten bi didali."
- doğdi** *is.* Kazmanın demir ucu: Ormana doğdiyi kaybettum."
- dónmek** *f.* Hareket etmek, açılmak: "Cözunun harhalisi hiç dónmēy."
- duşkún** *is.* Hamile: "Kari duşkúndu da, hoş arkasına yük alamaz."
- dúve** *is.* Hastalık, hamilelik gibi bir durumu olmadığı için sütü sağılabilen inek: "Dúveyi sağdunuz mi?"
- ebedilük** *is.* Ömrü çok uzun olan eşya, giysi vb. şeylerin her biri: "Bu ebedilükto, al oni. Kaçirma saşin."
- ehkârlamak** *f.* Yaşlanmak, ihtiyarlamak: "Ehkârladum uşağum."
- elişmek** *f.* 1. Rahatsız etmek, istemediği şeyleri inadına yapmak: "Ulâ elişma uşā." *f.* 2. Kaybolan bir nesneyi yakın bir zamanda bulmak veya uzun zamandır görünmeyen bir kişinin görünmesi: "Bir yerde sanşim cözume elişti."
- enćami** *bağ.* Yani, hiç olmazsa: "Enćami ciderum evine da."
- epeyćene** *zf.* Çok, çok fazla: "Yemek epeyćene var, yeter bize."
- espenuқа** *is.* Serçenin bir çeşidi: "Buçun içi tane espenuқа tuttum."
- esse** *is.* Gerçek: "Kızı kaçurdi da. Esse mi?"
- fafataris** *is.* Kalp çarpıntısı: "Yüreğum fafataris etti."
- fafatuқа** *is.* Kelebek: "Mutfağ dolđi hep fafatuқа, ćami kapatun da."
- falamidi** *is.* Sandığın ufak gözü: "Kopçalari cit falamididen al."
- faşlaka** *is.* Pis: "Usti başı kirli, tam bir faşlaka."
- fethi** *is.* Odundan örgü, çit: "Ćir fehtiden içeriye."
- feli** *is.* Kabağın kabuklu şekilde büyük parçalar hâlinde kesilip fırında pişirilmesiyle hazırlanan yiyecek: "Habu çoti kabaqlari edelum kuzinaya feli da."
- ferman** *is.* Hâl, durum: "Hiç fermanum yok."
- feruқ** *is.* Bir elma çeşidi: Bu elmanun adi feruқtu, biliy misun?"
- fi etmek** *f.* Burnu akan küçük çocuklara burnunu sümkürmesi için söylenen söz: "Uşağum fi et burnuni."
- findilik** *is.* Bir sevgi ifadesi: "Findilik gel haburaya bakām."
- firildaқ** *sf.* Yerinde duramayan kişi: "Çok firildaқ bi kızdu."
- firlama** *is.* Akli fikri yaramazlıkta olan kişi: "Habu uşaq çok firlama olćacak."
- firlamak** *f.* Hemen, birden ayağa kalkmak, gidilmesi gereken yere çabucak gitmek, koşmak: "Sesi duyar duymaz firladum yataқtan."
- fitturmak** *f.* Sinirlenmek, öfkelenmek: "Odāy

óyle óordum, hepten fitturdum.”

foter/fotor *is.* Çaylıklarda veya bahçelerde güneşten korunmak için kullanılan bir şapka türü: “Yarun hayin óuneş var, fotorları unutmıyalum.”

fufuça/fufuça *is.* Çok naif, çıtkırıldım, korkak kişi: “Bu kada fufuça niyesun hē?”

fufuçi *is.* Dolu bir çay veya ot sepetinin bastırılmamış hâli: “Bu sepete hiç çay komadun, hepten fufuçi.”

fufúla *is.* Hafif: “Habu çay bezine kada fufúladı.”

furfur *zf.* Rüzgârın çok hafif esmesi: “Çayluğa hava çok óuzelidi, furfur esti hava.”

furfura *is.* Minik kelebek, uçan minik böcek: “Cam hep dolıdı furfura.”

furnesi/furneşi *is.* Mısırın fırında pişirilmiş, kavrulmuş hâli: Eskiden furunlara çok furnesi ederiduk.”

fuşki *is.* Dışkı: Ahırın içerisine bi ton fuşki vardı.”

ğaçaluk *is.* Evin bahçesi: “Bucún hayin yoruldum, ğaçaluku temizledum.”

ğaloçi/haluçi *is.* Balgam, tükürük: “Bi ğaloçi korum kafana.”

ğanca: *is.* Kene: “Ğanca cíbi yapıştun.”

ğavroz: *is.* 1. Eski zamanlarda çocuk bezi yokken beşiklerde bebeğin dışkısını ve idrarını yaptığı yer, lazımlık: “Eskiden bizum peşuklere ğavroz varidi, sebile oğa ederdi tualetini.” *is.* 2. Suda yaşayan, yenmeyen bir hayvan: “Bu colde balık yok, ğavroz tuttum.”

ğayduri *is.* Florya kuşu: “Bizum yoreye florya kuşına ğayduri denílu.”

ğazğanis etmek *f.* Kendi kendine söylenmek, içi içini yemek: “Ağzi hiç durmāy, ha bire

ğazğanis edēy.”

geçmek *f.* Çayın toplanması gereken zamandan uzun süre sonra kesilmesi: “Bu çay geçti.”

gelgür *is.* Delikli kepçe: “Gelgürü cetu, bi lahanayi karişturayim.”

gezep *is.* Merhametsiz, kötü kişi: “Onun surati gezep akāy.”

ğılça *is.* Mısır: “Evun yanındaki ğılçala öldi mi?”

ğolokopi *is.* Ahşap evlerin köşelerindeki boşluklardan suyun gittiği yer, gider: “Ahşap evlerin köşelerinde suyun cıttuği yer varidi, oğa ğolokopi denílurdi.”

ğolokopis olmak *f.* Yuvarlanıp bir yerden aşağıya doğru gitme: “Bana bulaşma da nerde ğolokopis olusan ol.”

ğomo *is.* Toprakta çıkan bir böcek türü: “O toprağa çok ğomo vardu, saksiya komayun ondan.”

ğosti: *is.* 1. Ateş: “Kiremitle cidun koşidan bi ğosti alun.” *is.* 2. Köz: “Sobaya hayin ğosti var.”

ğoy *is.* Aynı anne ve babadan olmayan kişi, üvey kardeş: “Biz onla ğoyık.”

ğoyluk *is.* Üvey olma durumu: “Habu ğoyluk ne çoti bişedu he. Kardeşleri duşurdi birbirine.”

gudele *is.* Bir kişinin kafasında cadı şapkası gibi herhangi bir şapkanın olması veya saçını, sivri şekilde yapması: “

gugusi *is.* Bir sevgi ifadesi: “Dedesinin gugusidu da.”

ğumeti *is.* Tomari adına sahip otun bir çeşidi: “Bu zamanlara ğumeti çok olu.”

ğunduli *sf.* Etine dolgun, kilolu, şişman: “Paçının ne kada ğunduli bacakları var.”

ğupi *is.* Fasulyenin kabuk kısmı: “Bezun

üzerindeki ğupileri ver, buzakopoma vereyim.”

ğurzuía *sf.* Sevimsiz: “Hauna bi bağ da, ğurzuía surat.”

ğálayis/ğarğaris/ğállayis *etmek f.* Çıgık atmak, çıldırmak, kendinden geçmek: “Ćenaze evine emicemun sebileri ğállayis ettile.”

ğangel *is.* Beli eğri olan kişi: “Çalışmağtan belum ğangel öldi.”

ğes *is.* Sopa: “Ha bi ğes vurdum belune, yuru.”

ğoncidi *is.* Mezara konulan tahta: “Emicemun ğoncidilerini torunoposi kodi.”

ğumbi *zf.* Şişman: “Duriy bi ğumbi.”

habele/habole/haboyle *sf.* Böyle: “Habole insanlarla ebbedi uğraşmam.”

haçáluluk/hakááluđ *is.* 1. Ahır etrafında ineğın gübresinin atıldığı yerler, pis kısımlar: Ağırun haçáluđuni temizledun mi?” *is.* 2. Bahçe: “Hakááluđı tozuni, toprağını hep pağladum.”

hale *is.* Tuvalet: “Haleye bi cideyim.”

hamalá lastığı *is.* Ayakkabı işlevi gören lastik çeşidi: “Binam hamalá lastiklerumi ya bi bul.”

hamalıka *is.* Ayakkabı işlevi gören lastik çeşidi: “Bağa ik hamalıkami dedem álmiřtur.”

hambi *is.* Feretiko yapım aşamasında oturlan yer, koltuk: “Feretiko edilurçen hambıye oturuduğ.”

hambuspara/hamduspara *is.* Ahududu, böğürtlen: “Dağa çok hayin hambuspara var, siz de celun da, toplaruk.”

hamsıkoli *is.* Un, su ve tuz ile hazırlanan hamura çeşitli sebzelerin ve parça hâlinde hamsilerin eklenmesiyle hazırlanan bir hamur ürünü: “Ettuğun hamsıkoli hayin cúzel olmişti.”

harali *is.* Kavrulmuş etin tenekeye koyulmadan önceki hâli: Tenekeye kıoyalum harali da.”

harhali/horholi *is.* 1. Taze fasulyenin tanesi: “Ayırduğum harhalileri kıo dolába.” *is.* 2. Fasulyeyi tanesinden ayırma işlemine de denilmektedir: “Horholinin bir diğer anlami da, fasulyeleri tanelerinden ayırmadu.”

harhali *is.* Göz kapađı: “Ćozinun harhalisi hiç donmēy.”

haşeri *is.* Yaramaz: “Onun sebisi çok haşeridu.”

haşlamak *f.* Yemeği çok fazla kaynatmak, ısıtmak: “Hepten haşladunuz yemeği.”

haşuli *is.* Mısıır ekmeğinden yapılan etli bir yemek çeşidi: “Şini bi haşuli olsaydi, yiyiludi ha.”

hebisoy/hebisoy/ebisoy *zf.* Diğer türlü, bir diğer şekilde: “Tencereyi ebisoy kıo dolába.”

hedā: *ünl.* Aynen, tabi: “Ne kıada güçlidu he. Hedā.”

hemenćećuk *zf.* Çabucak, hemen: “Kaplari hemećećuk yıka.”

hurli *sf.* İyi, dođru kiři: “Hurli biře olsan bu çoye ćelmezdun.”

huşiret *is.* İsmi sesinden kaynaklanan; başi kara, yakası mavi olan bir kuş çeşidi: “Huşiretun sesine benzettumni.”

hoğol olmak/hoğoli olmak *f.* Düğüm hâline gelmek, karışmak: “Bu saçunun hâli nedu? Hep hoğol öldi.”

hoğoli *is.* Karışık: “Yumağla hep hoğolidu.”

hoğovis etmek *f.* Çömelmek: “Bi hoğovis et bağa doğri bakām.”

hotka *is.* Genellikle çay olmakla birlikte yük taşımak için kullanılan, teleferikte çay bezinin ya da yükün koyulduğu tahta, araba lastiği veya demirden yapılan dikdörtgen bölüm:

“Barқанun hotқasini biri almış.”

hupi/hopi *is.* Meyve ve sebzelerin dış kabuğu:

“Bahçenun ortasına қoduғumuz hupileri doldur hep sepete.”

huysan *is.* Aralık ayı: “Nenem derdi baға, sen husyana doғmışsun.”

hutupis etmek / hutubis etmek *f.* Bitirmek, yalayıp yutmak, tabakta bir kırıntı bile bırakmamak: “Sofrada ne var ne yok, hepisini hutupis etti.”

huvi *is.* Çamur kabı: “Huviye қо oları da.”

huyli *sf.* Alınan: “Ne қada huyli bi paçisun sen he.”

içluқ *is.* Gömlek: “Қari, içluғumi nere kodun?”

ikilmek/yikilmek *f.* 1. Çok kalabalık bir ortamın olması: “Cenaze evi yikilīy.” *f.* 2. Üzüntü, ölüm haberi, sevdiği kişinin kötü hâlde olması gibi durumlar sonucunda perişan olmak, her şeyden kendini geri çekmek, çok fazla üzüntüye kapılmak, hayatın sonu gelmiş gibi davranmak: “Elim haberiyle ikildi, nasi dayanaçaқ?”

ikra etmek/ikretmek *f.* 1. Nefret etmek: “Habu қonteјandan serep çay teşurmekten ikra ettum.” *f.* 2. Tiksinmek: “O meyveden hamileluғumde hepten ikretmişum.”

isir *is.* Ot çeşidi: “Mezarluқlara çoқ isir olu.”

isirluқ: *is.* 1. Mezarlık olan yere verilen isim. Bazı mezarlıklarda *isir* denilen ottan bulunduğu için bu şekilde adlandırılmaktadır: Dún aқşam isirluқtan hayin baғirdi.” *is.* 2. Mısır tarlası: “Burala hep isirluғudi.”

iskafi *is.* Organ: “Çedinun iskafileri hep patladı.”

iskampi *is.* Ayakkabı: “Eşçiden ayakқabiye buyuklerumuz iskampi derdi.”

istavrit *is.* Eylül ayı: “Buriya eylül ayına istavrit derler.”

işmar etmek *f.* Kişinin çevresine gülücükler saçması: “Habuna bi baқ da nasi işmar ediy?”

itmiş *is.* Uzun süre ortalıkta olmayan kişi: “İtmış, nereyeydun bu zamana қada?”

itroni *is.* Daha çok yaşlıların oturduğu sandalye çeşidi: “Eşçiden itroniye buyuklerumuz oturudi.”

kaber *is.* Mısır tohumunun bir çeşidi: “Қaber ekeceydum, çimseye bulamadum.”

kaçimali *is.* Ateşin külü, toz parçacıkları: “Havadaki kaçimalilere ya bi baқ.”

kadimatiça/kadimotiça *is.* Sulak yerlerde yetişen, acı tadı olan yabancı bir roka çeşidi: “Burala hep kadimatiça dolidu.”

kaçanis etmek *f.* Tavuğun yumurtlarken bağırması: “Tavukla bucún hiç kaçanis etmedile.”

kaçata/kuçuta *is.* Çay tohumu: “Kaçatalara ya bi baқ, hep toқuldile yerlere.”

kalami *is.* Feretiko yapımında kalın ipin sarıldığı alet: “Sanduға kalami varidi sankim.”

kałasz *zf.* Sıcak. “Çoқ kałasz esēy.”

kalduurmak *f.* Yok etmek: “Orқúnmeni kalduurayim.”

kaleçi *is.* Boncuk: “Annem çemberume kaleçiyıla oya yaptı.”

kalif *is.* Küçük oyuncak ev: Bizum zamanumuza küçük oyuncak evlerine kalif derduқ.”

kanaçi *is.* İneklerin çok sevdiği bir ot çeşidi: “Kanaçiyi inekopola çoқ sever.”

kançi *sf.* Küçük dilim: “Қuşa bi kançi eқmek veriyrum.”

ķapi *is.* Evin avlusu, ön kısmı: “Āel, biraz ķapiya oturalum.”

ķapturmak *f.* **1.** Birine çok baēlanmak, sevmek: “PaĀi, uŝaēa Āonlini ķapturdi.” *f.* **2.** Aktif hâlde olan bir alete kişinin elini kısırtması: “Elini Āay motorina ķapturdi.”

ķastaniĀa *is.* Beyaz balkabaēı: Bu sene ķastaniĀam çok oldu.”

ķaŝınmak *f.* Kişinin birĀok uyarıya raēmen istenmeyen hâl ve hareketlerde bulunması: “Āaŝınıysun hâ vuracaum saēa.”

ķataĀa *is.* Alın: “ĀataĀadan ķotılaya doēri bi aērim var.”

ķaynatmak *f.* **1.** Őaka yapmak, ciddi bir konuyu basite almak: “Senun iŝun güĀun ķaynatmaētu.” *f.* **2.** Sakin duramamak, yaramazlık yapmak: “Āocukıla, sinifi Āok ķaynatmiŝle.”

ķaytan / ķayton *is.* Pantolona benzeyen bir yöresel kıyafet: “Āaytonlarım hep dolaba asılı durur.”

ķazmaŝ *is.* Bir aēaĀ türü: “Āayluēun Āenarındaki ķazmaŝi Āestum.”

ķeregin *is.* Dayının hanımı: “Dayınun hanimine keregin denur buriya.”

ķesilmiŝ *is.* Büyük Āay tamilerinin Āay motoruyla küçük hâle getirilmesi: “Āesilmiŝleri topladunuz mi?”

ķırnat *is.* Su musluēu: “Āırnati deēiŝelum da, akmây.”

ķilistara *is.* Eski kapılarda kullanılan, bugünkü anahtarlardan daha büyük ve farklı şekilde olan anahtar: “Babaanem, kilistarayı taŝurdi beline.”

ķirilmek *f.* Kûsmek, üzülmek: “Āok ķirilmiŝim oēa, ebbedi ķoniŝmam onılan.”

ķoĀamiŝ *is.* Yaşlı adam: “ĀoĀamiŝ neredu? eve bulamadum oni.”

ķoĀyali *is.* Eski zamanlarda tarlalarda ekilen sebzeleri, yabani hayvanlardan korumak için yapılan sesli araĀ: “Eskiden tarlalara yabani hayvan cirmesun diye ķoĀyali ederduk.”

ķofa *is.* Saēır: “Āoniŝiyrum, ķoniŝiyrum, ķofa cibi bakây baēa.”

ķoftere *is.* Eski zamanlarda ineēin yem kabı olan *gerdelin* bir parĀasını ya da herhangi bir şeyi kesmek için kullanılan alet: “Āoftere ile Āessek nasi olu?”

ķoķınmak *f.* Koklamak: “Babâne bi ķoķinsun baloposini.”

ķoķoĀi *is.* Ayakkabı yerine kullanılan lastik. Bu lastik Āeŝidine “of lastiēi” de denilmektedir: Darniye Āok eŝi bi ķoķoĀi varidi.”

ķoleti/ķoloti *is.* Bazlama. Tavada ya da kuzine üzerinde pişirilen yuvarlak ekmek: “Āahvaltiya ķoleti ile tereyaēi yeruk.”

ķolevistara/ķolistara/ķolistavra *is.* Kertenkele: “Āedi bucun 4 tane ķolistavra yaēaladi.”

ķonidi *is.* Bit yumurtası: Āafasına varidi hep ķonidi.”

ķopidi *sf.* Yavaş: O ķopidi ellelan bi ay bitmez bu iş.”

ķorķizan *is.* Korkak: “Ne Āada ķorķizansun.”

ķorķoti *is.* Mısırın deēirmende iri kırılmıŝ hâli: “Deēirmene cidup ķorķoti edecoēum.”

ķotıla *is.* Ense: “Āotılam dún gece Āayın aēirdi.”

ķotori *is.* Tezek, ineēin dıŝkısı: “O ķotorileri ķo hep Āuvallara, Tikeruē olara patatis.”

ķovermek *f.* **1.** Bırakmak: “İneēleri niya ķoverdun yaıaēuz?” *f.* **2.** Yellenmek:

“Koverdun ha.”

kuçuğayi *is.* Şubat ayı: “Mustafam doğmuş kuçuğayına.”

kuçukopo *zf.* Çok küçük, küçücük, küçük bir şekilde: “Çizum ekmeçleri kuçukopo ko tabağuna da boğulaćaksun.”

kuğurmiş *is.* 1. Sürekli hareket hâlinde olan kişi: “Kudurmiş bi dur yerune da.” *is.* 2. Öfkeli, sinirli kişi: “Başumuza kudurmiş çesildi.” *is.* 3. Havlayan, saldıracak gibi olan köpek: “Hau çopek çok kudurmişti, aman yaklaşmayın oğa.”

kuğarapi *is.* Ağustos ayında yetişen bir armut çeşidi: “Kudarapiyi hayin severum.”

kuğar *is.* Sarı ve mor renkli çiçeklere sahip, kokusu çok güzel olan bir bitki: “Kumarla hep çiçek açti.”

kuğbi *is.* Çay filizi: “Kumbileri hep toğtun yere, bi dur da.”

kuğbilamak *f.* Çayın tomurcuk vermesi: “Çay, kuğbiladi.”

kuğbule *is.* Dağın zirvesi: “Yarun bi kuğbuleye çikar miyik?”

kuğmuşi *is.* Kestanenin dikenli hâli: “Çaylukların üsti olmiş hep kuğmuşi.”

kuğduri *is.* Birçok şeyin doğrandığı kütük şeklinde olan doğrama tahtası: “Kunduriye dōra etleri.”

kuğgulu *is.* Yüksek yerlere verilen ad: “Yarun kuğgule çikaluğ mi?”

kuğpas durmak *f.* Eğri durmak: “Niya kuğpas durıysun?”

kuğpsi *is.* Çocukların kayması için tahtadan yapılmış olan oyuncak arabaların tekerleğinin takıldığı “mazi” adı verilen kısmın ucu: “Arabanun kuğpsisi hiç olmamiş.”

kuđdelek *is.* Çay toplarken kullanılan yağmurluk: “Kuddelegumi ćetu.”

kuđrića olmak *f.* Zayıflamak: “Oldun hepten bi kuđrića.”

kuğrumak *f.* Çayın yanması, zamanının geçmesi ve verimini kaybetmesi: “Çayluklarum bu sene hep kuğrudi.”

kuğspi *is.* Çayın kökü: “Taminun kuğspisini niya kuğpardun?”

kuğtali *is.* Odun parçası: “Hau kuğtalilari toplu yoldan, yağaruğ olari.”

kuğllama *is.* Kül dōkülerek gübrelenen arazi: “Kullamaya misir ekerduğ önceleri.”

kuğordizme *is.* Eski tahta evleri taşıyan kalın bir ağaç: “Sizun ahşap eve kaç tane kuğordizme vardur?”

kuğorse *is.* Eski zamanlarda içerisine köz koyularak ekmeç pişirilen mutfak eşyası: “Ekmeği kuğorseye pişuruduk.”

kuğflet *is.* Ev ahalisi, çoluk çocuk: “Kufleti bi doyuraym.”

kuğluluk *is.* Ateşlikte odunların yandığı yer, kül yeri: “Kuçukken babanemun evine, kulluğa yikanuduk.”

kuğmbi *is.* Çok kilolu olan kişi: “Oldi hepten bi kuğmbi.”

kuđmbulići *sf.* Tabağın dolu hâli: “Bi kuđmbulići yemek verdum işçilere.”

lađhana *is.* Pancar: “Bahćeden cit al da lađhana.”

lağhoros etmek *f.* Sıcaktan bunalmak: “Hava o kada sicağki lağhoros ettum.”

lađlaći *is.* Bir ot çeşidi: “Lalaćiyi siđir yemedi.”

lağbereri *is.* Eski evlerin ićini sıcak tutmak ve soğuktan korumak için yarısına kadar yapılan tahta dōşeme: “Ahşap evdeki lağberileri hep çurumiş.”

laperi/leperi *is.* Kavurma tavasındaki kavurmayı karıştırmak için odundan yapılmış uzun araç: “Eskiden kavurmayı laperi denilen uzun bi sopa ile karıştırduk.”

laşkalaşmak *f.* Şıarmak, kendini bırakmak: “Saba çay toplarken laşkalaştı, sinir etti beni hepten.”

laşkaluğa vermek *f.* Şıarmak: “Hepten verdun laşkaluğa hā.”

laus/laust/lağus *is.* Mısır: “İstanbul’a citmeden cel, laust toplıyalum.”

lav almak *f.* Terlemek: “Bu cüneşe lav aldum hepten.”

leş olmak *f.* Islanmak: “Habu ustume ya bi bak, leş oldum.”

lıhçi/lihçi *is.* Bir ot çeşidi: “Bucun ot ettuğum yerlere hep lıhçi varidi.”

liğda tutmak/liğda bağlamak *f.* Yosun bağlamak, kaygan bir hâle gelmek: “Ev o kadar piski lavabolar liğda tuttu.”

liқансі *zf.* Yavan: Ne tat ne tuz, yemek o kıada liқансі oldiki.”

litropi *is.* Toprağına geç ekilen sebze: “Temmuz celdi, litropi ekme zamani.”

lopi *is.* Bilgisiz insanları küçümseme, kınama için kullanılan bir söz: “Lopi baş, boş boş konişiye.”

lükús *is.* Eski zamanlarda ispirto ya da gaz ile aydınlanmayı sağlayan araç: “Elektrik yoğiken lükús kullánuduk.”

maçitali/matiçali *is.* Eğreltinin bir çeşidi. Bu eğrelti çeşidi, “aşk merdiveni” olarak da adlandırılmaktadır: “Çayluqtaki maçıtalilari hep kıoparsan.”

maқаçi/maқоçi *is.* Geçmişte kilim, feretiko gibi ürünlerin dokunduğı alet: “Geçmişte

çilimleri maқоçide tokurduk.”

maқas etmek *f.* Budamak: “Tamile duzcún olşun diye filizleri maқas ettum.”

maki *is.* Büyük çay tamilerinin sonbahar ve ilkbahar mevsiminde budanması ile ortaya çıkan dallar: “Makilerun hepisini bir araya toplıyalum, sora yaқaruk olari.”

mamuli *is.* Diken meyvesi: “Bu meyvenun adi, mamulidu; ama yeyilmez.”

marçuk *is.* Dokuma aleti: Bu aletun şimdiki adi, marçuktu.”

maroslamak *f.* Sebzelerin kendini bırakması, çürümeye yüz tutmuş olması, buruşması: “Buzdolabına kıoyduğum lahanalarum hep marosladi.”

masure/masuri *is.* 1. Dokumada ince iplik sarılan alet: “İnce ipliğı masuriye sar.” *is.* 2. Dikiş makinesinin iplik sarma aleti: “Bu makinun masuresi eksuktu.”

māsus *is.* Kışinin yaptıklarının veya davranışlarının gerçek olmaması, karşısındakini yaptıklarıyla kandırması: “Māsus ediyo, inanma oğā.”

mayaçi *is.* İneğı bağlamak için kullanılan kolyeye benzeyen ip: “İnekopomun mayaçisi sık etmedun hoş?”

mayasil *is.* Alerji, kaşıntı: “O kıada kıaşiniyrum çi mayasil oldum.”

meğersam *bağ.* Meğer, meğerse: “Meğersam arқamdan bulari o sóylemiş.”

merak *is.* Acı: “Teyzenun çok merağı var.”

merakli *zf.* Duygusal, içten, ağılamaklı: “Hoca, ezani çok merakli okudi.”

mesediқo *is.* Eski tahta evlerde iki odanın ortasından giden, oturma yerinin tam üstünde olan, evi taşıyan kalın bir ağıaç: “Dedemun

eski evinun mesedikosi, hayin sağlamdu.”

mesur *is.* Ahırda otun ve ineğin yem kabı olan gerdelin koyulduğu yer: “Taze otları ko mesura.”

metetmek *f.* Övmek: “Ayşe teyze, o kızı çok metetti.”

mincane *is.* Mısırın olmamış hâli: Habu misirle hep mincane, aman koparmayun oları.”

miteris *is.* Evin koridoru, hol: “Bu çoyde hol anlamına celen miteris çelimesini bi tek biz kullanuruk.”

mizari *is.* Cevizin olgunlaşmamış yeşil hâli: “Ceviz ağaçlarına şini vardu hep mizari da.”

modyoli *is.* Değirmende mısırın döküldüğü yer: “Misirleri tok modyoliye bakām.”

momolim *is.* Canım, her şeyim: “Bu benum momolimdu da.”

mudaralaşmak *f.* Kötü bir hâle bürünmek, hastalanmak, fenalaşmak, bitkin düşmek: “Çayluğa mudaralaştum dün.”

murukas *is.* İneğin geniş getirmesi: “İnek bu şekilde murukas ceturiyi da.”

mutuşi *is.* Olgunlaşmamış meyve: “O elma daha mutuşi, toplamayun oni.”

nafiran *is.* Yıldırım: “Nafiran kafana vursun.”

naħra *is.* Örümcek: “Evun içindeki naħraları hep supurdum.”

navi *is.* Tulum çalgısının ağız kısmı: “Tulumun navisi kirildi.”

nebedil *is.* Kötü insan: “Nebedil olasan.”

neneka *is.* Neneçik: “Nenekam nere citti?”

nonikalık *is.* Yavaşlık: “Bu kada nonikalık olu mi he.”

oğuşturmak: *f.* 1. Ovalamak, masaj yapmak: “Biraz kolumi oğuştur da.” *f.* 2. Yıkamak: “Tabakları cüzel oğuştur.”

ohtori/ohtovri/oktober/oğtobri/oğtobur/ oğtovri *is.* Ekim ayı: Benum adamum ohtovriya elmiştü.”

okene *sf.* Öteki, oradaki, yukarıdaki: “Okene halaya cideyrum.”

orçúnme/orkúnme *is.* Korku: “Orkúnmeni kaldurayim.”

ornek *is.* Oya, elişi: “Orneği yaptun mi?”

orsidi *is.* Bir ağaç türü: “Bizum arazilere, çayluklara hiç orsidi yoktu.”

otukamak *f.* Oturtmak: “Neneyi otuka oriya da, niya tikildunuz oriya?”

paçarişluk etmek/paçaruşluk etmek *f.* Ayak bağı olmak, birinin iş yapmasını engellemek: “Buçún habu paçi anca paçarişluk etti bağa.”

paçatara *is.* Ot kökü: “Paçataraları hep kopar, çayun verimi artar.”

paçika *is.* Kız çocukları için kullanılan sevgi ifadesi: “Paçika, napāysun?”

pafuli *is.* Patlamış mısır: “Pafuli yapalum, filmi öyle izleruk.”

pahça/pağça *is.* Evlerin yanında ot koymak ya da ambar olarak kullanılmak için yapılan tek katlı, geniş kulübe: “Samanları hep taşıyun pahçaya.”

paqluk olmak *f.* Temizlenmek: “Fesat komşi citti burdan, paqluk oldi burala.”

pamaquła/pambaquła *is.* Çimene benzeyen bir ot çeşidi: “Bu sene pambaquła senesiydi, çok oldi.”

pambuliç *is.* Tüylü bir ot çeşidi: “Biraz pambuliç topliyalum mi?”

paraçami/paraçami/pereçami *is.* Ahşap evlerde bulunan ateşliğin arkası, ocakbaşı, ateşin yakıldığı yer: “Tencereleri koyarduk paraçamiye.”

pasaklı *is.* Kirli kişi veya hayvan: “Olurun yemeği yenmez, çok pasaklıdula.”

patoma *is.* **1.** Ahırda ineklerin üzerine bastığı tahta kısım: Ahırın patomalarını hep yıkadum.” *is.* **2.** Karşı tarafa öfke anında söylenen bir söz: “O patoma.”

pāy *is.* Kız, kadın: “Pāy, nere cidēysunuz?”

peçeta *is.* Yarasa: “Gece peçeta çordum, hayin korkttum.”

pelçi/pelki/perçe *is.* Eski ahşap evlerin mutfaklarında bulunan, ekmek pişirmede kullanılan ateşlik. “Esçiden misir ekmeğini yaparduk peçliye, çok çuzel oludi.”

perili *is.* Çok temiz kadın: “Perili, evi paqladun mi?”

persa *is.* Pırasa: “Buçun persa edecoğum.”

pert olmak *f.* Çok yorulmak: “Hiç bişeye dokünmam, pert olmişim çayluğa.”

pılayire *is.* Değirmende taşı tutan ve döndüren, demirden yapılmış çubuk: “Deremende taşı donduren çubuğa pılayire denur.”

pimi/pili *is.* İnekler için yemek azırlarken un ile karıştırılarak kullanılan ürün: “Beyuklerimiz un ile karıştırurup, ineğe verdukleri yemeğe pimi derdi.”

pisiruk *is.* Çok korkak: “Bu kada pisiruk olmayin yā.”

pistoma *is.* Kızgınlık anında yaşlı teyzeler tarafından özellikle kız çocuklarına, yetişkin bir birey tarafından da yaşlılara söylenen bir söz: “O pistoma, bağ nēdecoğum seni.”

pitari *is.* Küçük: “Pitari kada boyına bakmāy, bağa kafa tutāy.”

pomo/pormo *sf.* Erken büyüyen meyve ya da sebze: “Pomo lobyen var mi?”

pozvoli *is.* Kılolu: “O pozvolidu.”

punburi *is.* Büyük bir sinek türü: “Gece punburile hep yedi beni.”

puşkül/puşkül: *is.* **1.** Feretiko işlenen aletin bir parçası. Puşkülün bir diğer anlamı, feretiko işlenen aletin bir parçasıdır.” *is.* **2.** Mısırın püşkülü: “Puşkülleri yığ bi yere.”

riv riv etmek *f.* Çok veya boş konuşmak “Bu kada riv riv etmek olu mi hē?”

rokopodi *is.* Dikiş için tel yapma aracı, ipin işlendiği alet. Dokumada kendir ipinin sarıldığı “roka” adı verilen aletin koyulduğu yer: “Roğa aletini ko rokopodiye.”

şakudi *is.* Üzüm salkımı: “Şakudilere bu sene çok yoktu.”

şaldabaş *zf.* Başiboş: “Şaldabaş şaldabaş dolaniyi.”

sarapi *is.* Sarı renge sahip bir armut çeşidi: “Sarapi, çok ballidu.”

seçe *is.* İki üç kişinin oturabileceği tahtadan yapılan ve üzerine yatak koyulabilen divan: “Esçiden hepumuz bi seçeye siğarduk.”

seğter/sehter *is.* Fındık çubuğundan yapılan ve genellikle ahırdaki ineklerin altına serilen “hoholi” adı verilen kuru yaprakların taşındığı çok geniş bir sepet: “Sehteri, esçiden kullānuduk, şini duriy duvara.”

serbes *zf.* Serbest: “Sen sebileruni çok serbes beyuttun.”

serep *ed.* Dolayı: “Habu kontejandan serep çay teşurmekten ikra ettum.”

siğran/sirgan *is.* Isırgan otu: “Sirgan otlarına dikat edun.”

siliva *is.* Kışın ortaya çıkan bir ot çeşidi: “Siliva, kışın çıkar ortaya.”

sirma *is.* Teleferiğin teli: “Sirmayı verun aşā.”

sóndurmak *f.* Bir evliliğin başkası tarafından

bitirilmesi, ailenin dağıtılması: “O kaybana sóndurdi ocağumi.”

sopaľuđ *is.* Dayağı hak eden kişi: “Sen tam bi sopaľuđsun.”

sútlı *is.* Sútlaç: “Sútlıdan azopo ye, baú nasi olmış?”

şaloti *is.* Salya: “Çopeğun şalotileri hep akāy.”

şamandura *is.* Buruşturulan kâğıt parçası: “Şamandurayı ver da ateşe yağayım.”

şayıt *is.* Şahit: “Bu olāya túm akrabaľarım şayıttu.”

şilt *is.* Para cüzdanı: “Cebumdaki şiltı kaybettum, cordun mini?”

şoşan *is.* Kız çocuklarının giydiği lastik çeşidi: “Paçınun ciyduğı ľastiđe şoşan derduğ.”

şöz/şöz *is.* Güneş vurmıyan yer, taşlık: “Bizum çayľuđľarun çoğı sözdu.”

şozopo *sf.* Hiç güneş almayan, ıslak bir arazi: “Burasi, şozopo bi arazıdu.”

şurnuli *sf.* İri, sarkık dudak: “O şurnuli dudakľaruna ne diyeyim?”

tağuli/tahuli *is.* Rize’ye özđu bir ot çeşidi: “Tahulinun yemeği da edıľu.”

tahtaravalli *is.* Tarladaki taze mısırları, yabani hayvanlara karşı korumak amacıyla yapılan, ses çıkartan bir araç: “Bu sene tahtaravalliyi kuralım da yemesun oları bişe.”

tağe *is.* Fes: “Takem neredu?”

tamar otu *is.* Mide ve kalbe faydası olduğu için ilaç olarak kullanılan bir ot çeşidi: “Tamar otunun çok beyuğ faydaľari vardu.”

tarakiça *is.* Eğrelti ailesinden olan bir ot çeşidi: “Tarağiça, ařđ merdiveni olarak da geçer.”

tenta *is.* Çayın döküldüğu bez: “Tentaľari ağır değilidi ki.”

teris *is.* Çay filizlerinin döküldüğu kare, sert bir

bez parçası: “Terisleri taşıyun telun oriya.”

termoni *is.* Üzüm, şeker, mısır unundan yapılan bir çeşit tatlı, pepeçura: “Termoni edecoğum bucún.”

teyduşmak *f.* Hayvanların, çoğunlukla ineklerin, ahırda tekme atıp huzursuzluk çıkarması: “Hayvana ne olđi bilmem, çok ĥayın teyduriyi ya.”

teyter *is.* Meyve- daha çok üzüm- toplamak için kullanılan, aşağıya doğru daralan, uzun sepet: “Teyteri ceturun, asmadaki uzúmleri toplıyalım.”

tifti *is.* Süt, yoğurt veya çaya eklemek doğranarak hazırlanan ve daha çok küçük çocukların kahvaltıda tükettikleri bir yemek çeşidi, süt doğraması: “Annem kuçukken bize tifti ederdi.”

tomeçi *is.* Göğüs kemiği: “Óyle duşti ki tomeçıľari çatladı.”

tomele/temele *is.* Ahşap evlerde bulunan ateşliğin etrafına koyulan, hem üzerine kazan, tencere gibi araç gereçlerin koyulmasına hem de ekmeğin daha iyi pişmesini sağlamaya yarayan taşlara verilen isim: “Tomele arkana gezesun.”

tomon/tomen *is.* Hasat zamanında toplanılıp bir ağacın etrafında kule biçiminde kurutulmaya bırakılan mısır kümesi: “Tam o ağacın etrafına misirdan ederduğ tomen.”

torpi *is.* Tahta ya da odunu soyma, törpüleme aleti: “Torpi ile soy úzerini da.”

túkân *is.* Dükkan: “Túkâna inēm biraz.”

tumurli/tumuli *is.* Ekmek kırıntısı: “Tumulıľaruni ye da, sofraya hep tumuli koverıysun.”

tusuľuđ/tusılığ *is.* Süs kabağından yapılan

tuzluk: “Süs kabağından ederdile tusaluk, içine koyardile tuz.”

uçkuçi: *is.* Mısır tanelerinin gövdesinden alındıktan sonra veya taze mısırı yedikten sonra geriye kalan sert kısmı: “Uçkuçileri koydum siğirun kazanına.”

uruba: *is.* Elbise: “Anam çok uruba tikerdi.”

usquli *is.* Feretiko dokunan aletin bir parçası: “Usqulisi eksuqtu onun.”

ust *is.* Kıyafet, giysi: “Ustun, başun hep kir içine.”

uşakopo *is.* Çocuk, evlat: “Uşakopo cel bi seveyim seni.”

vabis *is.* Çok kilolu olan kişi: “Duriy ayni bi vabis.”

vârlanmak *f.* Yuvarlanmak: “Çayluktan vârlandum aşâ.”

völlâ *ünl.* Vallahi: “Völlâ, dún cordum olari.”

vunduli *sf.* Kilolu: “O vunduli bacaklaruni yerum senun.”

vurmak *f.* Yağmurun kısa süreli ve hızlı bir şekilde yağıp kesilmesi: “Yağmur bi vurdi.”

vurvura/vuvula *is.* Havada uçarken ses çıkaran bir böcek çeşidi: “Bu bocek, vurvura degüldu ki.”

yalin *sf.* Çıplak: “Yalin ayak çikma dişari, hastalanácsun.”

yatuqamak *f.* Yatırmak: “Dedeqayi yatuqayin benum odama.”

yesir olmak *f.* Kurban olmak: “Yesir olaim

Derleme Sözlüğü'nde Olup Rize Ağzında İşaretlenmeyen Kelimeler

aptes *is.* Abdest: “Aptesun varisa habu Qur'ani bi al.”

basmak: *f. 1.* Bir şeyi fazla yapmak: “Basti sağa duvai.”, *f. 2.* Doldurmak: “Yemeğe bastum biberi.”

sağa.”

yığne *is.* İğne: “Hau yığneyi ya ver bağa, bezleri bi tiķeim.”

yığ *is.* Feretikoda ipin kalınlığını ayarlayan alet: “Yığı kodun mi yerine?”

yıkanti *is.* Herhangi bir yemeğin artığı: “Tabaktaki yıkantıları toktum ineğun kazanına.”

yipranmak: *f. 1.* Herhangi bir şeyin yırtılması, eskimesi: “Ey! Pontulum yiprandi.”, *f. 2.* Yorulmak: “Habu çayluktara bu kada yipranmak olu mi?”

yoğusem *bağ.* Yoksa: “Paçi yoğusem evi mi terk etti?”

zayta *is.* Kütük biçme aleti, bıçkı: “Çutuğu zaytayla biçelum da.”

zerdava *is.* Kediye benzeyen, gece uçan bir kuş çeşidi: “Zerdava, çediye benzeyen bi kuştı.”

zimbilaçi/zimiłaçi *is.* Sert bir diken çeşidi: “Oriya zimbilaçi varidi çok.”

zubut durmak *f.* Sinirli olmak: “Bucun neneka, zubut duriy.”

zutra olmak *f.* Zayıflamak: “Olmiş ayni bi zutra.”

zuzulata *is.* Kışın çıkan bir ot çeşidi: “Zuzulata, kişin çıkar.”

zükân/züçan *is.* Nezle: “Çocuğu zükân tutti.”

züluf *is.* Çayın yaprağı. “Çayun zülüfleri çok cüzel bu sene.”

çarçar etmek *f.* Çok konuşmak: “Sabā kada odanun içine ancak çarçar ettile.”

çiban *is.* Yara, çıban: “Sirtum doıldı hep çiban.”

çiğnamak *f.* Ezmek, çiğnemek: “Çamaşurları biraz çiğna.”

çókmek *f.* Bir bireyin yaşadığı acı veya yorgunluk sonucunda yaşından büyük durması: “Fatma teyze, kocasinun eliminden sora çok çókti.”

dağğa *is.* Dakika: “Yirmi dağğa öldi, daha ortalúğta yoğtu.”

dúşmak *f.* Zayıflamak, takatten kesilmek: “Habu paçi ameliyattan sora hayin dúşti.”

eyicene *zf.* Tam olarak, iyice: “Lağhanayi eyicene karuştur, dibine tutmasun.”

harli *sf.* Sıcak, alev alev: “Harli ateşe ko yemēğ.”

hayde *ünl.* Hadi: “Hayde da geç öldi, hemen cidelüm çayluğa.”

hersli *is.* Kızgın, sinirli: “Paçi niya bu kada hersli durıy?”

huyılanmak *f.* Alınmak, darılmak: “Şini durduğ yere niya huyıldun.”

karı *is.* Kadın, hanım: “Karı, atturma kafami tepeme.”

kitli *is.* Kilitli: “Kapi kitli miydi saba?”

lobya *is.* Fasulye: “Bahçedeki lobyalarum hep çurudi.”

mazi *is.* Çocukların kayması için tahtadan yapılmış olan oyuncak arabaların tekerleğinin takıldığı kısım, dingil. “Tekerleği tağun maziye bakām.”

niçun *zf.* Niçin, ne için: “Tamiyi niçun topladunuz?”

orçinmek/orkinmek *f.* Korkmak, ürkmek: “Sen çok orkiniysun. Bi okusunle seni da.”

salahana *is.* Boş gezen kişi: “Bu çócuğ hepten oldi salahana.”

vü *ünl.* Şaşıрма ifadesi: “Vü! nedeçoğuz?”

yaldanmak *f.* Aldanmak, inanmak, kanmak: “Yaldandum deduklerine da.”

Derleme Sözlüğü’nde Olup Rize Ketenli Ağzında Anlamı Farklı Olan Kelimeler

arışak/arışak *is.* Feretiko yaparken kullanılan yiğ adlı aletin alt kısmına verilen isim: “Arişak, feretikooya ait bi şedu.”

aşlamak: *f.* **1.** Çay demliğindeki suyun bitmesi sonucu tekrardan su takviye etmek: “Çayi aşlamışim, içeceğsan al.” **2.** Sıcak bir suya soğuk su ekleyerek suyun sıcaklık derecesini ayarlamak: “Suyi aşladum, cel, yıkan.”

çaçel *is.* Orta ve Doğu Karadeniz’e özgü mimari yapı olan serenderin orta katı: “Misirlari asarduğ çaçele.”

çari *is.* Süzgeç: “Makarınayi toğ çariye da.”

çeşan *is.* Başörtüsü: “Eşçiden beyuğlerumuz çeşan tağardi, şini azaldı tabii.”

çiha *is.* Alakarga: “Eve celdum, bağtum odanun ortasına duriy bi çiha.”

çofa *is.* Kısa, çok sık bir ot çeşidi, çim: “Her yeri kapladı çofa, bi temizliyeyim.”

çupuri *is.* Üzüm, armut, hurma vb. meyvelerin pekmezi yapıldıktan sonra suyunun çıkarılma işleminin sonucunda arta kalan ve çöpe giden meyve kabukları ve sapları: “Kizum, çupurileri çazanun içinden bi al da.”

çurumak *f.* Kanser hücrelerinin kişinin vücudunun her yerini kaplaması, organlarının gün geçtikçe işlevini yitirmesi: “İçerleri, hepten çurudi.”

değenek *is.* Oklava: “Değeneğun var mi?”

delilenmek *f.* Birini aşırı derecede merak etmek: “Telefonlarumi açmayınca delilendum hepten.”

deyman *zf.* Devamlı, her zaman: “Deyman

bizum eve ćeliy dā.”

duduli *is.* Akılsız, beceriksiz, yavaş kişi: “O duduli, hizli biraz hizli.”

hayin *is.* Kötü kalpli, gaddar, düşüncesiz, kıymet bilmeyen, değer vermeyen kişi, hain: “Ólara saķin kız vermayun, ćok hayindule.”

hopeći *zf.* Bakımsız: Onun ineęini beęenmedum, hopeći duriy.”

ķesturmek *f.* Uyumak: “Siz ćidun ćaylúęa, ben azopo ķestureyim.”

ķamsilamak/ķomsilamak *f.* Birinin taklidini yapmak: “Hau uşağun sabahtan beri ķomsilāy beni.”

ķopeli *is.* **1.** Dokuma aleti: Ķopelinun bi diğer anlami da dokuma aletidu.” *is.* **2.** Tokmak: “Vur ķopeliyi da, niya ķekiniysun?”

ķuķuli *is.* Yumuşak diken: “Ķuķuli acitmaz, ķopar oları, ķopar.”

ķunci *is.* Yokluk: “Ķunciyła ķaşinasun.”

liķapa *is.* Yabanimersini: “Liķapa topliyalum da ederuk pekmez.”

manca *is.* Büyük kazanlarda yeřil fasulyeden yapılan bir yemek çeřidi: “Eřiden fasulyeyi, yeřilini, ederduķ manća ķazanlarına.”

muşi *is.* Ayak topuğu: “Ķotiladan muşiye doğri bi ağrim var.”

paķlanmak *f.* Birinin suçsuz olduğunun

ispatlanması: “Ćozun aydin, paķlandı uřaęun.”

patlamak *f.* Çok yemek yemekten rahatsız olmak: “Ćok yedim, hayin patladum yā.”

peći *is.* Sıęırın iřkembesinin kurutulduęu küpün aęzina baęlanan, kapak iřlevi gören, hayvan derisinden yapılmıř bir örtü: “O ćuplerun aęzina peći deęilen orti orterduķ.”

roķa *is.* **1.** Dokumada kalın ipin sarıldığı alet: Roķaya sar ipi da óyle başlayalım.” *is.* **2.** Mısır: “Roķaları tiktun mi?”

roķopi *is.* **1.** Yeni çıkan mısır fidelerini kopartma ve seyrekleştirme işlemi: Misirlari roķopi edecoğum.” *is.* **2.** Fidan: “Biraz lahana roķopin var mi? Ķayıra diķecoum.” *is.* **3.** Mısırın ayıklanan kısmı: “Roķopileri at bozcerden ařā.”

tavara *is.* Eli çok bol olan kişi: “O ćok tavaradu, hić aza citmez.”

tiķilmek *f.* Aklına gelmek: “Oni ćorinće altunlarum tikiliy ćozumun onine.”

yumurćak *is.* Bela: “Yumurćak vursun o ķafaya.”

yanē bağ. Ne sandın: “Bóyle olması eyi olđi da. Yanē.”

ziķkimlanmak *f.* Kötü bir iře karıřmak, kötü bir iře yapmak: “Ne ziķkimlandun da ćeldun?”

2. Çeviri İşaretleri

Ünlüler

á: /a/ ile /e/ arası bir ünlü.

ā: Uzun /a/ ünlüsü.

â: /a/ ile /o/ arası bir ünlü.

ē: Uzun /e/ ünlüsü.

ī: Uzun /ı/ ünlüsü.

ĩ: Uzun /i/ ünlüsü.

í: /ı/ ile /i/ arası bir ünlü.

ó: /o/ ile /ö/ arası bir ünlü.

ō: Uzun /o/ ünlüsü.

ó: /o/ ile /u/ arası bir ünlü.

ú: /u/ ile /ü/ arası bir ünlü.

Ünsüzler

ç: /c/ ile /j/ arası bir ünsüz.

ć: Normalden daha önde telaffuz edilen ve hafifçe sızıcı olan /c/ harfi.

č: Normalden daha önde telaffuz edilen ve hafifçe sızıcı olan /ç/ harfi.

ğ: Art damağın gırtlığa yakın bölgesinde boğumlanan hırıltılı /ğ/ sesi.

h: Tonlu hırıltılı /h/ sesi.

ќ: Ön damak k'si (yalnız kalın ünlülerle hece kurduğu zaman).

қ: Arka damak k'si.

к: Orta damak k'si.

ќ: Ön damak l'si (yalnız kalın ünlülerle hece kurduğu zaman).

ð: Bu ünsüz, IPA'da /ð/ şeklinde geçmektedir. Dil ucunun üst diş uçlarına bastırılıp ses vererek çıkarılmaya çalışılan bir sestir.

ø: Bu ünsüz, IPA'da /ø/ şeklinde geçmektedir. Dil ucu üst diş uçlarına değdirilip verilen yarı basınçlı nefesle çıkarılmayan çalışılan bir sestir.

x: Türkçede karşılığı olmayan /x/ sesinin kalın ve ince olmak üzere iki telaffuzu vardır. Kalın telaffuzunun karşılığı, IPA /x/ gibidir. İnce olanın karşılığı ise IPA /ç/ gibidir.